

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Bc. Adriana Janáčková

Představy žáků o poskytování poradenských služeb
osobám se zrakovým postižením

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným vedením
Mgr. Bc. Veroniky Růžičkové, Ph.D. a za použití uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne.....

.....

Bc. Adriana Janáčková

Poděkování

Mé velké poděkování patří vedoucí mé diplomové práce Mgr. Bc. Veronice Růžičkové, Ph.D. za její čas, odborné vedení a cenné rady. Taktéž bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří byli ochotni zúčastnit se výzkumu. Mé poděkování patří také mému příteli, rodině a přátelům, kteří mi byli a stále jsou velkou oporou.

Obsah

ÚVOD	6
1 PORADENSTVÍ	8
1.1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ PORADENSTVÍ.....	8
1.2 CÍLE PORADENSTVÍ.....	9
1.3 KLASIFIKACE PORADENSTVÍ.....	10
1.4 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ PORADENSKÝ PROCES	12
1.4.1 OSOBNOST PORADENSKÉHO PRACOVNÍKA.....	12
1.4.2 BARIÉRY V PORADENSKÉM PROCESU.....	13
2 SPECIÁLNĚPEDAGOGICKÉ PORADENSTVÍ	15
2.1 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM V ČESKÉ REPUBLICE	15
2.1.2 ASISTENT PEDAGOGA.....	18
2.2. ŠKOLNÍ PORADENSKÉ PRACOVÍŠTĚ	19
2.3 ŠKOLSKÉ PORADENSKÉ ZAŘÍZENÍ.....	20
2.3.1 PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ PORADNA.....	21
2.3.2. SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ CENTRUM.....	21
3 SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ	23
3.1 ZÁKLADNÍ A ODBORNÉ SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ.....	23
3.1.1 INSTITUCE POSKYTUJÍCÍ ODBORNÉ SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ PRO OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽNÍM	24
3.2 KOMPENZAČNÍ POMŮCKY PRO OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	26
3.2.1 KLASIFIKACE KOMPENZAČNÍCH POMŮCEK.....	26
3.3 SPOLKY A SDRUŽENÍ PRO OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM.....	28
3.4 MOŽNOSTI PODPORY ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	30
4 OSOBA SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	32
4.1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	32
4.2. KLASIFIKACE OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM.....	33

4.3 RODINA SE ČLENEM SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	35
4.3.1 SOUROZENECKÉ VZTAHY	37
5 PRAKTICKÁ ČÁST	39
5.1 ÚVOD DO VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	39
5.1.1 CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	40
5.1.2 METODOLOGIE VÝZKUMU	41
5.2. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	42
5.2.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU	42
5.2.1 ZPRACOVÁNÍ DAT.....	43
5.3 PREZENTACE VÝSLEDKŮ.....	62
6 DISKUZE	67
7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	71
ZÁVĚR	72
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	74
SEZNAM TABULEK.....	80
SEZNAM GRAFŮ	81
SEZNAM ZKRATEK	82
SEZNAM PŘÍLOH	83
PŘÍLOHY	84
ANOTACE	

ÚVOD

Rozvoj poradenských služeb pro osoby se zdravotním postižením je stále se rozšiřujícím novodobým trendem, který prošel v minulosti řadou změn, zejména legislativních. V posledních letech rovněž představuje velmi aktuální téma pro osoby se zdravotním postižením. S tématem systému poradenských služeb pro osoby se zdravotním postižením jsme se během vysokoškolských studií aktivně setkávali a k této problematice si postupně vytvářeli kladný vztah. Protože je téma poradenských služeb pro osoby se zdravotním postižením velmi obsáhlé, zaměříme se v diplomové práci pouze na osoby se zrakovým postižením.

Poradenské služby se dotýkají nejen osob se zrakovým postižením, ale také intaktních osob, které v této oblasti služeb také vnímají pokroky, což jim umožňuje vytvářet si nové názory a představy na tyto nově vzniklé situace. Zjišťování představ o problematice poradenských služeb pro osoby se zrakovým postižením jsme se rozhodli prověřit u žáků základních a středních škol, a to nejen z důvodu rozvoje inkluzivního vzdělávání, ale také inkluze osob se zrakovým postižením do společnosti obecně, což se tudíž dotýká i poradenských služeb. Řada výzkumů se zabývá dopadem volby vhodného vzdělávacího systému na další vývoj osoby se zrakovým postižením. Náš předmět zájmu ale zaujímá pohled z druhé strany, a to ze strany intaktních žáků, kteří jsou také aktivními účastníky jak vzájemně se ovlivňujícího inkluzivního vzdělávání, tak inkluze ve společnosti. Přestože se zaměříme na žáky základních a středních škol, nebudeme se zajímat pouze o poradenské služby ve školském resortu, ale bude nás rovněž zajímat přesah poradenských služeb i do dalších resortů, zejména sociálního.

Cílem této práce je tedy zjištění představ žáků o poskytování poradenských služeb osobám se zrakovým postižením. Hlavní cíl práce je v praktické části podrobněji rozpracován a vycházejí z něj tři dílčí cíle a výzkumné hypotézy.

Diplomová práce má dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část přináší základní teoretická východiska pro část praktickou. V teoretických východiscích se kromě pojmu poradenství jako takového věnujeme i jeho cílům a klasifikacím. Druhá teoretická kapitola se věnuje speciálněpedagogickému poradenství, které se především zaměřuje na možnosti vzdělávání žáků se zrakovým postižením a možnosti využívání poradenských služeb ve školách a školských zařízeních. Třetí kapitola se zabývá poradenstvím sociálním. Tato kapitola se věnuje institucím poskytujícím sociální poradenství, dále kompenzačním pomůckám a v neposlední řadě také podporou osob se zrakovým postižením v zaměstnání, což jsou oblasti, které jsou ve většině případů naplní poskytovaného sociálního poradenství.

Navazuje kapitola týkající se problematiky zrakového postižení a dopadu tohoto postižení na rodinné vztahy. Tato kapitola je začleněna z důvodu důležitosti nahlížení na osobu se zrakovým postižením jako na celistvou osobnost v kontextu možné návaznosti dalších poradenských služeb vhodných pro daného jedince.

Praktická část je zaměřena na popis a zpracování výzkumného šetření za pomoci metody dotazníku. S ohledem na stále probíhající pandemii Covid-19 jsme se rozhodli využít možnost oslovování respondentů a také vyplňování samostatných dotazníků v online prostředí, abychom eliminovali osobní kontakty. Dále také v praktické části práce podrobněji popisujeme výzkumné cíle a výzkumné hypotézy. V neposlední řadě prezentujeme také získaná data, které dále interpretujeme a analyzujeme.

Součástí práce je také její diskuze, ve které odpovíme na výzkumný cíl a dílčí cíle. Dále se zaměřujeme na shrnutí a porovnání výsledků šetření s dalšími výzkumy, včetně doporučení pro praxi. Věříme, že se nám tímto šetřením podaří namotivovat výzkumníky k dalšímu prohloubení poznatků v této oblasti.

Považujeme za důležité zabývat se touto problematikou a podílet se na tom, aby měla intaktní populace o osobách se zrakovým postižením reálné představy. Slibujeme si tím lepší přijetí osob se zrakovým postižením ve společnosti a větší pochopení ze strany intaktní populace, aby se tak stali její součástí.

1 PORADENSTVÍ

Poradenství je každodenní součástí našich životů, se kterou se setkáváme v různých formách a podobách. Poradenstvím se zabývají pomáhající profese z různých sfér – v sociální, lékařské či školské oblasti. Proto i pojem poradenství lze velmi těžce vymezit jednou definicí. Lišit se mohou z důvodu různého nahlížení samotných autorů na poradenské služby, jež jsou podmíněné příslušností k jednotlivým resortům.

V následující kapitole bude vymezen pojem poradenství, dále budou uvedeny jeho cíle a klasifikace. Poslední podkapitola se bude věnovat faktorům ovlivňujícím poradenský proces.

1.1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ PORADENSTVÍ

Poradenství „je založeno na vztahu mezi klientem a poradcem“ (Procházka a kol., 2014 s. 13). Baštecká a Škábová (2009, s. 236-237 in Procházka a kol., 2014) vymezují poradenství jako „proces, při kterém profesionál poskytuje druhému člověku (páru, rodině, skupině) ve vztahu partnerské spolupráce při řešení problému informace, rady, vedení a podporu přiměřeně k (nepříznivé) životní situaci člověka a jeho životním cílům a potřebám tak, aby se zlepšila schopnost jedince (páru, rodiny, skupiny) se ve své životní situaci orientovat. (...)“ S uvedenými definicemi se autorka práce shoduje, jelikož vztah mezi poradcem a klientem je opravdu stěžejní složka v celém poradenském procesu. Právě klient a poradce jsou navzájem komunikujícími a spolupracujícími partnery, na kterých se zakládá celý poradenský proces.

S předchozími definicemi se shoduje také Hady-Moussová (2002, s. 5), která definuje poradenství jako „aplikovanou teoretickou i praktickou disciplínu, která vznikla z potřeby pomáhat lidem v nesnázích a která se zabývá závažnými lidskými problémy.“

Dle zaměření této práce, jimiž jsou osoby se zrakovým postižením, je zásadní uvést definici Novosada (2009, s. 100), který definuje poradenství jako „komplex poradenských služeb určených specifickým skupinám jedinců, kteří jsou znevýhodněni zdravotně či sociálně, jejichž primární znevýhodnění (nemoc, postižení, porucha, dysfunkce) má dlouhodobý (chronický) či trvalý charakter a jimž hrozí vznik sekundárního handicapu nebo se mohou nacházet ve stavu životní nepohody a sociálního vyloučení.“

Z výše uvedených definic terminologického vymezení poradenství můžeme říct, že v každé situaci poradenství jde o vztah mezi klienty a poradci, přičemž poradci se snaží pomoci klientovi v řešení jeho nepříznivé situace.

1.2 CÍLE PORADENSTVÍ

Na základě uvedených definic můžeme konstatovat, že poradenství je aktivita, která směřuje k nějakému cíli. Dosažením tohoto cíle selepší stav uživatele služby a současně mu pomáhá v řešení jeho aktuálního problému. Cíle jsou tedy důležitým aspektem poradenství, jelikož aktivita směřující k cíli pomáhá jedinci dosáhnout požadovaného stavu. Dosažení cíle tedy představuje velmi motivující faktor.

Cíle bývají v poradenství rozděleny na obecné a konkrétní. Obecné cíle jsou zaměřeny globálně jako základní východiska při řešení problému. Oproti tomu konkrétní cíle, které vychází právě z těch obecných, už jsou vázány na individuální situaci a problém daného uživatele služeb (Michalík a kol., 2008). Matějček (1992, in Michalík a kol., 2008) s Novosadem (2009) považují za nejobecnější cíl poradenství dosažení klientova zdraví.

Jurkovičová a Regec (2013) definují konkrétní cíle poradenského procesu následovně:

- Cíl by měl být dosažitelný.
- Cíl by měl vycházet z dohody mezi poradcem a klientem.
- Cíle mohou být proměnné v čase.
- Cíle by měly být formulovány zřetelně, neměly by být vágní a měla by být možnost je verifikovat.

Dále budou uvedeny cíle dle Drapely (1995), který říká, že cílem je:

- Dosažení vlastního sebepoznání klientů – tedy rozpoznávání klientových silných a slabých míst.
- Ujasnění krátkodobých a dlouhodobých cílů.
- Odhalení klientova problému.
- Klienti by měli jednat svobodně a měli by přijímat odpovědnost za vlastní rozhodnutí.
- Klientovo kladné sebehodnocení a kladné hodnocení klientova okolí.

Z uvedených cílů vyplývá, že v poradenství můžeme sledovat zřetelné dělení cíle na obecný a konkrétní: obecným cílem se rozumí vyřešit jedincův nepříznivý stav, zatímco konkrétní cíl už bývá zaměřen dle individuality jedince a jeho specifické situace.

1.3 KLASIFIKACE PORADENSTVÍ

V následující podkapitole bude uvedena klasifikace poradenství z důvodu lepší orientace v poradenských službách, což následně využijeme v dalších kapitolách této práce.

Klasifikovat poradenství lze opět z různých hledisek. Dle Michalíka a kol. (2008) dělíme poradenství na neformální a formalizované. S neformálním poradenstvím se můžeme setkávat v komunikaci se svými blízkými, členy rodiny či přáteli, protože právě neformální poradenství je specifické svými neinstitucionálními prvky a nízkou mírou oficiálních pravidel. Oproti tomu formalizované poradenství je charakteristické organizovanými celky, klienty s vybranými skupinami problémů a poradenským pracovníkem se svými odbornými kompetencemi (Michalík a kol., 2008).

Jurkovičová a Regec (2013) uvádí osm možných klasifikací poradenství:

1. Klasifikace podle formy realizace poradenského procesu:
  - ambulantní,
  - terénní,
  - pobytové.
2. Klasifikace podle způsobu poskytování poradenských služeb:
  - tváří v tvář,
  - distanční.
3. Klasifikace podle počtu klientů v poradenském procesu:
  - individuální,
  - skupinové.
4. Klasifikace podle finančních nároků za poradenské služby na straně klienta:
  - bezplatné,
  - za úplatu.
5. Klasifikace podle délky trvání poradenské práce s klientem:
  - krátkodobé,
  - dlouhodobé.
6. Klasifikace podle věkového vymezení cílové skupiny poradenských služeb:
  - poradenství v období raného věku,
  - poradenství v období předškolního věku,
  - poradenství v období základního a středního vzdělávání,
  - poradenství v období dospělosti,

- poradenství v období stáří.
7. Klasifikace podle resortu, který legislativně upravuje realizaci poradenských služeb:
- Resort Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (dále jen MPSV),
  - Resort Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT),
  - Resort Ministerstva zdravotnictví ČR.
8. Klasifikace podle oblasti poradenských služeb:
- architektonické,
  - dopravní,
  - edukační,
  - sociální,
  - právní,
  - ekonomické,
  - psychologické,
  - medicínské,
  - duchovní.

System poradenských služeb v České republice je dle Pipekové (2010, s. 54) „*pracovaná síť poradenských zařízení*.“ Tato zařízení by měla být funkčně propojena, navazovat na sebe, aby vznikl ucelený, otevřený, efektivní a logicky uspořádaný systém.

Z uvedených klasifikací dále budeme pracovat a využívat klasifikaci podle resortu, abychom zlepšili orientaci v systému poradenských služeb, poskytovaných osobám se zrakovým postižením. V následujících kapitolách bude blíže popsáno speciálněpedagogické poradenství a poradenství sociální, tedy resort MŠMT a MPSV. Lékařskému poradenství už se tato práce podrobně zabývat nebude, a to z důvodu odborného zaměření autorky práce na speciální pedagogiku. Uvědomujeme si však, že lékařské poradenství je pro osobu se zrakovým postižením také velmi důležité; ovlivňuje dále také proces poskytování poradenských služeb v resortu školském i sociálním. Velmi často se proto můžeme setkat se situací, v níž budou lékařské zprávy nápomocné při sociálních či speciálněpedagogických službách.

1.4 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ PORADENSKÝ PROCES

Bezpochyby existují faktory ovlivňující poradenský proces ať už v negativním, či pozitivním smyslu. Culley a Bond (2008, s. 22) píšou o procesu jako o pojmu, který „*poukazuje na dynamiku poradenského vztahu, neboli odpovídá na otázku jak: Jak vy a vaši klienti společně pracujete a co se mezi vámi odehrává? (...)*“

Prvnímu příchodu klienta a počátku poradenského procesu předchází první kontakt mezi poradcem a klientem, ať už prostřednictvím telefonu či internetu, kde jsou domluveny základní informace potřebné pro počáteční fázi poradenského procesu. Culley a Bond (2008) uvádí tři základní fáze poradenského procesu, a to počáteční, střední a závěrečnou.

V počáteční fázi se buduje a navazuje vztah mezi poradcem a klientem, přičemž poradce zároveň mapuje a sleduje klientovu situaci. V střední fázi už se volí správné strategie k vyřešení klientovy nepříznivé situace. V závěrečné fázi jsou nastaveny cíle a jednotlivé kroky vedoucí k cíli, které pomůžou klientovy dosáhnout požadované změny. Poradce průběžně hodnotí klientův posun a také naučené a osvojené dovednosti, které vedou k řešení problému (Procházka a kol. 2014).

Při poskytování poradenských služeb mohou mít služby určité přesahy, a to jak v rámci jiných poradenských zařízení, tak v rámci resortů. Proto je potřebná multidisciplinarita a s tím spojena týmová spolupráce, aby na klienta a jeho osobnost bylo nahlíženo komplexně. Tým pomáhajících pracovníků bývá často tvořen lékaři, psychology, speciálními pedagogy, sociálními pracovníky, pedagogy či právníky (Jurkovičová, Regec, 2013).

1.4.1 OSOBNOST PORADENSKÉHO PRACOVNÍKA

Ať už se jedná o poradenského pracovníka v sociální službě, školství či zdravotnictví, osobnost pracovníka je jedním z velmi zásadních vnitřních determinantů poradenského procesu.

Kopřiva (2006, s. 14) říká, že „*pacient potřebuje věřit svému lékaři a cítit lidský zájem od své ošetrovatelky, žák si chce vážit svého učitele, klienti by rádi důvěřovali sociální pracovníci. (...)*“

Člověk se sice rodí s nějakou osobnostní výbavou, ale osobnost člověka se z větší části formuje až v průběhu lidského života, jelikož je ovlivňována společenským působením a učením (Jurkovičová, Regec, 2013).

Hadj Moussová (2002) uvádí několik předpokladů pro výkon poradenského pracovníka. U poradce se očekává, aby byl spíše optimistického ladění, aby byl odolný vůči stresu

a frustraci, měl by být také prosociálně orientován. Dále by měl být empatický a flexibilní a měl by se umět rychle adaptovat na nové situace.

K osobnostním a povahovým rysům daného poradce bezpochyby patří také jeho odborné kompetence. U poradenského pracovníka se předpokládá jeho další vzdělávání v oboru pomocí různých seminářů, výcviků a kurzů (Novosad, 2009).

K odborným kompetencím bez výjimky patří také komunikační kompetence daného poradce. Pokud komunikaci poradce vztáhneme konkrétně k osobám se zrakovým postižením, od poradce komunikujícího s těmito klienty se předpokládá, že jim bude poskytovat jasné, stručné a zřetelné instrukce. Poradce by měl také komentovat veškeré činnosti, které směrem ke klientovi vykonává (Jurkovičová, Regec 2013).

1.4.2 BARIÉRY V PORADENSKÉM PROCESU

V poradenském procesu mohou nastat chvíle, které mohou celý proces významně narušit. Tyto bariéry mohou být na straně klienta, na straně poradce a na straně prostředí, ve kterém se poradenský proces odehrává.

Hadj Moussová (2002) píše o bariérách na straně poradce z hlediska nedostatečného odstupu vůči klientovi. Stává se to v případě, kdy poradce reaguje soucitem a není schopen objektivního pohledu na klientův problém. Do nedostatečného odstupu poradce může přinášet také projekci, takže bude problém řešit dle svých vlastních potřeb. Druhým problémem může naopak být příliš odměřený poradcův odstup, kdy se chová velmi rutinně a povýšeně.

Dalšími bariérami ze strany poradce v průběhu poradenského procesu může být „labeling“ neboli nálepkování, dále také častý halo efekt, kdy poradce dá na první dojem při setkání s klientem a tyto soudy pak ovlivňují průběh celého poradenského procesu.

Na vnitřních podmínkách je poradenský proces závislý stejně jako na podmínkách vnějších, proto je i na tyto třeba dostatečně dbát, aby se nestaly bariérami v poradenském procesu. Jednou z vnějších podmínek, která může ovlivňovat poradenský proces, je dostupnost poradny. Haicl (2008, s. 57) říká, že *„je žádoucí, aby poradna byla v dosahu hromadných dopravních prostředků. Vzdálenost od autobusové zastávky či městské hromadné dopravy musí být přiměřená možnostem klienta. Rovněž je žádoucí, aby v dosahu poradny jezdily bezbariérové hromadné dopravní prostředky.“*

Mezi vnější podmínky můžeme zařadit také design čekárny a poradny, ve kterých by se měl klient cítit bezpečně a příjemně. Ke zpříjemnění klientovy návštěvy v poradně mohou pomoci vůně, květiny či různé obrazy a plakáty na zdech (Haicl, 2008).

Faktory ovlivňující poradenský proces se mohou vyskytovat jak ve školském resortu, tak v resortu sociálních služeb. Proto jsme považovali za důležité s těmito fakty čtenáře obeznámit, jelikož právě s poradenstvím v resortu školském a sociálním se budeme v dalších kapitolách zabývat.

2 SPECIÁLNĚPEDAGOGICKÉ PORADENSTVÍ

Speciálněpedagogické poradenství plní pro žáky se zrakovým postižením velmi významnou úlohu, jelikož se pojí se vzděláváním. Povinná školní docházka je pro žáky v České republice stanovena na devět let. Pro žáky se zrakovým postižením může být školní proces v různé míře náročný v závislosti na daném zrakovém postižení, proto je pro tyto žáky velmi podstatná určitá pomoc a podpora.

V následující kapitole budou uvedeny možnosti vzdělávání žáků se zrakovým postižením a instituce, které jsou spojeny se vzděláváním žáků se zrakovým postižením, a mohou jim tak poskytnout potřebné poradenské služby. Pojednáno bude také o legislativním rámci vzdělávání žáků se zrakovým postižením a dále o základních činnostech a personálním složení školských poradenských zařízení a školních poradenských pracovištích.

2.1 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM V ČESKÉ REPUBLICE

Pro vzdělávání dětí a žáků se zrakovým postižením je podstatný §16 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání v aktuálním znění (dále jen „Školský zákon“), který vymezuje vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů nadaných následovně: *„Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami se rozumí osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření. Podpůrnými opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající zdravotnímu stavu, kulturnímu prostředí nebo jiným životním podmínkám dítěte, žáka nebo studenta. Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou a školským zařízením.“* (Školský zákon, §16). Z této definice vyplývá, že děti, žáci i studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají ze zákona nárok na využívání poradenských služeb, jelikož právě poradenské služby napomáhají správnému nastavení a poskytování podpůrných opatření. Dalším legislativním dokumentem, který upravuje vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (dále jen „žáci se SVP“) je vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními potřebami a žáků nadaných v aktuálním znění (dále jen vyhláška č. 27/2016 Sb.) mezi které patří i žáci se zrakovým postižením. Nesmíme opomenout také vyhlášku č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních v aktuálním znění (dále jen vyhláška

č. 72/2005 Sb.). Tyto uvedené legislativní dokumenty jsou pro žáky se zrakovým postižením zásadní, protože se z nich dozvídáme nárok na podpůrná opatření, o kterých budeme ještě dále hovořit, a také nárok na poradenskou pomoc a volbu možnosti vhodného vzdělávacího systému.

Zákonní zástupci dítěte či žáka se mohou rozhodnout, jakou formu vzdělávání svého dítěte či žáka se zrakovým postižením zvolí. Mohou si vybrat mezi dvěma možnostmi, a to následujícími.

- Škola zřízená dle § 16 odst. 9 Školského zákona (tedy školu zřízenou pro žáky se SVP).
- Škola v hlavním vzdělávacím proudu neboli inkluzivní vzdělávání.

Inkluze je novodobým trendem, který umožňuje osobám se zdravotním postižením začleňování do společností. V rámci vzdělávání tedy umožňuje žákům se SVP navštěvování školy hlavního vzdělávacího proudu za možnosti využití podpůrných opatření. Hájková, Strnadová (2010, s. 12) vymezují inkluzi jako „*koncept podle kterého by všechny děti měly navštěvovat třídy hlavního vzdělávacího proudu, a to bez ohledu na stupeň postižení.*“ Inkluzi doplňuje také například Tannenbergerová (2016), podle níž by žák měl v rámci vzdělávání využívat svůj vzdělávací potenciál bez toho, aniž by svůj zdravotní stav vnímal jako rušivý faktor a naopak by se měl v rámci vzdělávání učit respektu k sobě i k druhým osobám. V rámci inkluzivního vzdělávání tak dochází k interakci mezi žáky intaktními a žáky se SVP.

Mateřská škola bývá první institucí, se kterou dítě ve výchovně-vzdělávacím procesu přichází do kontaktu. Může se přitom jednat o dítě intaktní i o dítě se zrakovým postižením, jelikož poslední rok předškolní docházky je v České republice povinný. Proto už v raném věku dítěte rodiče dětí se zrakovým postižením stojí před zásadní volbou vhodné vzdělávací cesty (§ 34, Školský zákon).

O tom, jakou mateřskou školu bude dítě se zrakovým postižením navštěvovat, rozhodují zákonní zástupci dítěte (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007). Pokud se rodiče dítěte rozhodnou pro to, vzdělávat své dítě ve škole samostatně zřízené dle § 16 odst. 9 Školského zákona je podmínkou písemná žádost zákonného zástupce žáka a doporučení školského poradenského zařízení, kde jsou uvedeny důvody doporučení ke vzdělávání tohoto typu (§ 19, vyhláška č. 27/20016 Sb.).

V dalších stupních vzdělávání (základní a střední vzdělávání) jsou možnosti stejné jako u mateřské školy. Žák se zrakovým postižením se může vzdělávat v rámci inkluze v běžné základní či střední škole, na středním odborném učilišti nebo odborném učilišti, což už jsou ale

školy, na které je žák se SVP přijat, pokud splní podmínky podstatné pro přijetí žáka do této školy po ukončeném základním vzdělání. Další možností je tedy škola speciálně zřízená pro žáky se zrakovým postižením dle § 16 Školského zákona (§ 16, Školský zákon).

Při výběru vhodného typu vzdělávání pro žáka se zrakovým postižením může zákonným zástupcům při rozhodování pomoci Speciálně pedagogické centrum, což je jedno ze školských poradenských zařízení, které žákovi dále poskytne pomoc a podporu po celou dobu jeho vzdělávání. Dále mohou být nápomocni další odborníci, například oftalmolog či pediatr. Aby byl proces vzdělávání žáka se zrakovým postižením co nejúspěšnější, je potřeba týmová spolupráce všech pracovníků podílejících se na vzdělávání žáka (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007).

Pro ilustraci budou v následující tabulce uvedeny počty žáků se zrakovým postižením v běžných školách v porovnání se školami zřízenými dle § 16 odst. 9 Školského zákona za poslední dva školní roky v České republice.

Počet dětí se zrakovým postižením v mateřských školách a mateřských školách zřízených dle § 16 odst. 9 Školského zákona:

Školní rok	Mateřská škola	Mateřská škola zřízena dle § 16 odst. 9 Školského zákona
2019/2020	240 dětí	211 dětí
2020/2021	230 dětí	204 dětí

Tabulka 1 počet dětí se zrakovým postižením v mateřských školách a mateřských školách zřízených dle § 16 odst. 9 Školského zákona

Zdroj: MŠMT, Statistické ročenky školství: výkonové ukazatele (2021)

Počet žáků se zrakovým postižením v základních školách a základních školách zřízených dle § 16 odst. 9 Školského zákona

Školní rok	Základní škola	Základní škola zřízena dle § 16 odst. 9 Školského zákona
2019/2020	839 žáků	142 žáků
2020/2021	849 žáků	122 žáků

Tabulka 2 počet žáků se zrakovým postižením v základních školách a základních školách zřízených dle § 16 odst. 9 Školského zákona

Zdroj: MŠMT, Statistické ročenky školství: výkonové ukazatele (2021)

Z tabulky č. 1 je patrné, že zhruba stejný počet dětí se zrakovým postižením v mateřských školách je jak v mateřských, tak v mateřských školách zřízených dle § 16 odst. 9 Školského zákona. Co se týče základního vzdělání, z uvedených údajů z posledních dvou let můžeme sledovat vyšší počet žáků, kteří se vzdělávají formou inkluze ve školách hlavního vzdělávacího proudu.

Přestože volba formy vzdělávání závisí na rozhodnutí zákonných zástupců, je velmi důležité rozhodnout se dle individualit a potřeb daného žáka, aby se mohl všestranně rozvíjet. Kdybychom měli ještě na závěr uvést základní rozdíly mezi uvedenými dvěma formami vzdělávání pro žáky se zrakovým postižením, budou následovné: školy dle § 16 školského zákona bývají lépe vybavené ať už kompenzačními a optickými pomůckami, tak i prostorově je prostředí školy více přizpůsobeno pohybu pro žáky se zrakovým postižením. Taktéž pedagogové v těchto typech škol jsou odborně vybaveni na vzdělávání žáků se SVP (Röderová, 2015). Problémem může být ale rozložení těchto škol v České republice, jelikož jich není mnoho, a tak v tomto případě musí žáci využívat často internátní zařízení. Pokud naopak žáci se zrakovým postižením využívají školy hlavního vzdělávacího proudu, bývají pro ně tyto školy dostupnější.

2.1.2 ASISTENT PEDAGOGA

V rámci vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami mohou být poskytována podpůrná opatření. Podpůrná opatření mají pět stupňů dle závažnosti speciálních vzdělávacích potřeb žáka a jeho potřebné míry podpory. Jedním z podpůrných opatření, která jsou velmi významná pro výchovně-vzdělávací proces žáka se zrakovým postižením, je asistent pedagoga. V posledních letech je tato profese čím dál více žádaná.

Zhruba od začátku 90. let se v České republice začal objevovat trend pozice asistenta, avšak v úplně jiné podobě, než jak tuto pozici známe dnes. V současné době je asistent pedagoga legislativně ukotven ve vyhlášce č. 27/2016 Sb. Asistent pedagoga poskytuje významnou podporu jinému učiteli, který vzdělává žáka se SVP.

Baslerová a kol. (2012, s. 9) uvádí definici asistenta pedagoga následovně: „*Asistent pedagoga je pedagogickým pracovníkem, je tedy zaměstnancem školy a působí ve třídě, v níž je integrován žák se speciálními vzdělávacími potřebami. Hlavním posláním funkce asistenta pedagoga je podpořit integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do hlavního vzdělávacího proudu.*“ Pokud má být docíleno úspěšného vzdělávání, měl by asistent pedagoga společně s žákem kooperovat se všemi účastníky vzdělávacího procesu.

V § 2 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících jsou uvedeny všechny kvalifikační předpoklady pro výkon profese asistenta pedagoga. Velkou roli hraje ale také jeho osobnost, jelikož bude pracovat s žákem se speciálními vzdělávacími potřebami. Proto by pozici asistenta pedagoga měl vykonávat člověk motivovaný, komunikativní, empatický a spolehlivý (Baslerová a kol. 2012).

Pokud vzhledem k záměru práce budeme hovořit o asistentovi pedagoga pro žáka se zrakovým postižením, ve většině případů jej potřebuje dítě s těžkým zrakovým postižením, které je vzděláváno v rámci inkluze v hlavním vzdělávacím proudu. U takového žáka, který má vlivem poškození zraku snížený příjem informací, může docházet k senzorickému i informačnímu deficitu, a proto potřebuje zvýšenou pozornost při rozvíjení ostatních smyslů (Baslerová a kol. 2012).

Jako příklad dalších podpůrných opatření, které žák se zrakovým postižením může využívat, je například individuální vzdělávací plán nebo předměty speciálně pedagogické péče.

2.2. ŠKOLNÍ PORADENSKÉ PRACOVISŤE

Ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních je uvedena činnost poradenských pracovníků školního poradenského pracoviště, kterými jsou výchovný poradce, metodik prevence, školní speciální pedagog a školní psycholog. Dle školského zákona mají děti, žáci, studenti a jejich zákonní zástupci právo na poskytování poradenské pomoci.

V následující podkapitole budou ve stručnosti rozebrány základní činnosti pracovníků školního poradenského pracoviště.

Výchovný poradce

Pozice výchovného poradce nalezneme na všech základních a středních školách. Většinou se jedná o učitele s rozšířeným vzděláním pro tuto funkci. Představuje důležitý článek školního poradenského pracoviště z hlediska komunikace mezi školou a školským poradenským zařízením. Mezi jeho další činnosti patří kariérové poradenství, vyhledávání žáků se vzdělávacími obtížemi a zajišťování vhodných podmínek pro vzdělávání těchto žáků (Bartoňová, Pipeková in Pipeková, 2010).

Metodik prevence

Jednou z nejdůležitějších činností, kterou vykonává metodik prevence, je vytvoření minimálního preventivního programu školy a zajišťování aktivit v rámci primární prevence týkajících se záškoláctví, šikany, agrese či rasismu. Pracují s jednotlivci či s třídními kolektivy při vztahových problémech (vyhláška č. 72/2005 Sb.).

Školní speciální pedagog

Pozice školního speciálního pedagoga nemusí být zřízena na všech školách. Pokud ale tato pozice zřízena je, poskytuje pedagogicko-psychologické poradenské služby. Může se také podílet na vytváření individuálního vzdělávacího plánu. Spolupracuje s dalšími odborníky jak v rámci školy, tak v rámci školských poradenských zařízení. Na škole může provádět speciálněpedagogickou diagnostiku a poskytovat speciálněpedagogickou péči žákům se SVP. Vyhodnocuje stanovená podpůrná opatření, zajišťuje úpravu prostředí či využívání vhodných pomůcek pro vzdělávání žáků se SVP. Dále také vyhledává žáky s rizikem vzniku SVP a poskytuje jim následnou speciálně pedagogickou péči (vyhláška č. 72/2005 Sb.).

Školní psycholog

Stejně jako pozice školního speciálního pedagoga, ani pozice školního psychologa se nemusí vyskytovat na všech školách. Pokud ale škola školního psychologa má, mezi jeho činnosti patří individuální práce se žáky při osobních problémech nebo skupinové preventivní práce. Provádí také depistáž žáků se specifickými poruchami učení a s problémy vzdělávacími či výchovnými; stejně tak provádí jejich diagnostiku. Může se taktéž podílet na kariérovém poradenství a na bezpečném a podnětném prostředí školy, aby zde mohlo vznikat lepší školní klima, jež zahrnuje kladnou spolupráci a komunikaci se žáky a jejich rodiči (vyhláška č. 72/2005 Sb.).

Školní poradenské pracoviště je jedno z poradenských zařízení ve školském resortu, které poskytuje poradenské služby žákům se SVP. Školní poradenské pracoviště spolupracuje se Školskými poradenskými zařízeními, takže se mohou vzájemně doplňovat a být si nápomocny.

2.3 ŠKOLSKÉ PORADENSKÉ ZAŘÍZENÍ

Dle § 3 odst. 1 vyhlášky 72/2005 Sb. jsou vyčleněny dva typy školských poradenských zařízení, a to pedagogicko-psychologická poradna a speciálně pedagogické centrum (dále jen „Poradna“ a „Centrum“)

„Školská poradenská zařízení zajišťují pro děti, žáky a studenty a jejich zákonné zástupce, pro školy a školská zařízení informační, diagnostickou, poradenskou a metodickou činnost, poskytují odborné speciálně pedagogické a pedagogicko-psychologické služby, preventivně výchovnou péči a napomáhají při volbě vhodného vzdělávání dětí, žáků nebo studentů a přípravě na budoucí povolání.“ (§116 Školského zákona).

Za zmínku stojí také Střediska výchovné péče, která nejsou právně ukotvena ve školském zákoně, ale v zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné

výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Poskytuje především podporu žákům se závažnými poruchami chování, kterým může poskytovat na rozdíl od ostatních dvou školských poradenských zařízení pobytovou formu péče (Růžička, Pastieriková, Smolíková a kol. 2020).

2.3.1 PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ PORADNA

Poradna je jedním ze školských poradenských zařízení a tým jejích pracovníků, který je tvořen psychology, speciálními pedagogy a sociálními pracovníky poskytuje zejména speciálně pedagogickou a psychologickou diagnostiku a speciálně pedagogickou a psychologickou intervenci. Poradna také poskytuje kariérové poradenství a metodickou pomoc škole či vedení učitelů nebo zákonných zástupců při vzdělávání žáka (Mikulková, Šrahůková, 2014).

„Hlavní klientelou PPP jsou zejména děti, žáci a studenti (dále jen žáci) s poruchami učení a chování, žáci ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, žáci s odlišným mateřským jazykem, žáci s identifikovaným nadáním (i mimořádným) a intaktní žáci nacházející se aktuálně v situaci, který vyžaduje psychologickou či speciálněpedagogickou intervenci (např. při šetření školní zralosti).“ (Růžička, Pastieriková, Smolíková a kol. 2020, str.19.)

2.3.2. SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Tým poradenských pracovníků působící v Centru je téměř stejný jako v Poradně. Dle zaměření klientely může být doplněn například o logopedy či tyflopedy.

„Speciálně pedagogická centra jsou často specializována podle druhu zdravotního znevýhodnění svých klientů – poskytují podporu zejména ve vzdělávání žáků s mentálním, sluchovým a zrakovým postižením, tělesným postižením, poruchou autistického spektra, narušenou komunikační schopností či kombinaci výše uvedených postižení.“ (Růžička, Pastieriková, Smolíková a kol. 2020, str. 19.)

Mezi základní činnosti Speciálně pedagogických center dle § 6 odst. 4 vyhlášky č. 72/2005 Sb. patří například:

- speciálně pedagogická a psychologická diagnostika,
- poskytování kariérového poradenství,
- psychologická a speciálněpedagogická intervence a podpora,
- informační a metodická pomoc,
- poskytování krizové intervence.

Co se týče služeb specifických uvedeme služby Centra pro osoby se zrakovým postižením. Mohou to být například:

- rozvoj zrakových funkcí,
- smyslová výchova,
- nácvik čtení a psaní bodového písma,
- nácvik sebeobsluhy,
- nácvik orientace a samostatného pohybu,
- rozvoj estetického vnímání.

V rámci kapitoly věnované speciálněpedagogickému poradenství byly vymezeny základní skutečnosti pro lepší orientaci ve vzdělávání žáků se zrakovým postižením, a dále možnosti využití poradenských služeb ve školském systému. Byl popsán pojem inkluze, jelikož právě pro inkluzivní vzdělávání se mohou rozhodnout rodiče žáků se zrakovým postižením. Aby byl žák co nejvšestranněji rozvíjen, je velmi podstatná pomoc a podpora ze strany školských poradenských zařízení a školních poradenských pracovišť, jejichž činnosti byly taktéž popsány ve výše uvedené kapitole.

3 SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ

Sociální poradenství hraje u osob se zrakovým postižením významnou roli stejně jako poradenství speciálněpedagogické, které bylo popsáno v předchozí kapitole.

V následující kapitole budou uvedeny základní rozdíly mezi základním a odborným sociálním poradenstvím dle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v aktuálním znění (dále jen „Zákon o sociálních službách“). Dále budou uvedeny základní charakteristiky vybraných institucí, které mimo jiné poskytují odborné sociální poradenství. Nemůžeme opomenout také kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením. V neposlední řadě se zaměříme na podporu zaměstnávání osob se zrakovým postižením.

Právní normy, které tvoří základ sociálního poradenství jsou následující. Zákon o sociálních službách a vyhláška č. 505/2006 Sb. kterou se provádějí některá ustanovení Zákona o sociálních službách v aktuálním znění. V zákoně o sociálních službách nalezneme tři základní druhy sociálních služeb, a to:

- sociální prevence,
- sociální péče,
- sociální poradenství.

Sociální poradenství se dle zákona dále člení na základní a odborné poradenství.

3.1 ZÁKLADNÍ A ODBORNÉ SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ

Pokud bychom měli určit rozdíly mezi základním a odborným sociálním poradenstvím, nalezneme je v zákoně o sociálních službách, ve kterém je uvedeno, že *„základní sociální poradenství je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb. Poskytovatelé sociálních služeb jsou vždy povinni tuto činnost zajistit.“* (§ 37, Zákon o sociálních službách) Můžeme tedy říci, že všichni poskytovatelé sociálních služeb mohou osobám v nepříznivé sociální situaci poskytnout pomoc a podporu. Následujícím cílem je poskytnout této osobě potřebné informace a případně nasměrovat osobu tam, kde se jí může dostat odborného sociálního poradenství a bude jí tak zprostředkována následná pomoc (Matoušek, 2013).

„Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí a ve speciálních lůžkových zdravotnických zařízeních hospicového typu. Zahrmuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést

ke konfliktu se společností.“ (§ 37, Zákon o sociálních službách) Z této definice uvedené v zákoně o sociálních službách můžeme pro tuto chvíli vyzdvihnout zmiňované poradny pro osoby se zdravotním postižením, jelikož právě o nich bude ještě dále kapitoly pojednáno.

Osoba vyhledává odborné sociální poradenství v případě, kdy není schopna řešit svou nepříznivou situaci vlastními silami. Jedná se o situace spojené se zdravotním stavem, péčí o děti či závislostí. Odborné poradenství je poskytováno ve specializovaných poradnách a zahrnuje odborníky mnoha profesí, kterými mohou být sociální pracovníci, psychologové či lékaři (Matoušek, 2013).

V Zákoně o sociálních službách také nalezneme základní činnosti odborného sociálního poradenství, které jsou následující:

- Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.
- Sociálně terapeutické činnosti.
- Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (§ 37, Zákon o sociálních službách).

Z uvedeného vyplývá, že povinností každého poskytovatele sociálních služeb je pomoci uživatelům v základním sociálním poradenství. Odborné sociální poradenství poskytují ti poskytovatelé sociálních služeb, kteří mají svou službu registrovanou.

3.1.1 INSTITUTE POSKYTUJÍCÍ ODBORNÉ SOCIÁLNÍ PORADENSTVÍ PRO OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽNÍM

Výše byly uvedeny základní rozdíly mezi základním a odborným poradenstvím. Z výše řečeného vyplývá, že odborné poradenství musí mít svou službu registrovanou dle Zákona o sociálních službách a není povinností všech poskytovatelů sociálních služeb toto poradenství poskytovat. Příkladem uveďme dvě služby. Národní radu osob se zdravotním postižením a ranou péči, které poskytují nejen odborné poradenství, ale zároveň mohou hrát v životě osoby se zrakovým postižením velkou roli v průběhu jejich celého života.

Národní rada osob se zdravotním postižením

Od roku 2007 má Národní rada osob se zdravotním postižením (dále jen NRZP) registrovanou sociální službu poradenství pro uživatele sociálních služeb. NRZP má celorepublikovou působnost a je zajišťována ve všech krajích ČR. NRZP pomáhá osobám se zdravotním postižením řešit nepříznivou sociální situaci, podporuje klienty při projevech diskriminace ve společenském, kulturním a pracovním uplatnění, poskytuje poradenství při získávání vhodných kompenzačních pomůcek a podporuje klientova práva a zájmy.

V neposlední řadě zprostředkovává informace o návazných specializovaných službách (srov. Jurkovičová, Regec 2013; dostupné z <https://nrzp.cz>).

Raná péče

Raná péče je celosvětově rozšířený program, který je určen pro rodiny dětí s postižením (Hradilková a kol., 2018).

Ludíková a Finková (2013, s. 44) popisují ranou péči jako „*komplex služeb orientovaný na celou rodinu dítěte se zrakovým postižením v raném věku. Služby jsou zaměřeny na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte.*“ Tyto autorky také poukazují na důležitost této péče z důvodu prevence, která snižuje negativní vliv zdravotního postižení na další vývoj dítěte.

Raná péče je ukotvena v zákoně o sociálních službách a konkrétně je definována následovně: „*Raná péče je terénní služba, popřípadě doplněná ambulantní formou služby, poskytována dítěti a rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby.*“ (§ 54, Zákon o sociálních službách). I přesto, že je raná péče ukotvena v zákoně o sociálních službách, je v ní poskytována taktéž péče speciálněpedagogická a tým poradců rané péče je složen taktéž ze speciálních pedagogů. Doplněn bývá sociálními pracovníky či psychology a tento multidisciplinární tým spolupracuje s dalšími externími odborníky (Hamadová in Opatřilová, 2006).

Rodiče se v případě narození dítěte se zdravotním postižením potýkají s velmi velkou životní změnou a tato situace si žádá pomoc a podporu, kterou může rodině i dítěti poskytnout právě raná péče. Vrubel, Röderová a Jágerová (2017) poukazují na důležitost vývoje od narození dítěte do jeho 7 let věku, jelikož právě toto období významně ovlivňuje další vývoj dítěte. S touto myšlenkou se shoduje také Vrubel (2015), podle jehož tvrzení mají upevněné vývojové změny v raném věku dítěte vliv na kvalitu jeho dalšího života.

Raná péče rodině dále poskytuje výchovné, aktivizační a vzdělávací činnosti a také zprostředkovává kontakt se společenským prostředím (Kroupová a kol. 2016). Napomáhá taktéž při sociální integraci dítěte i celé jeho rodiny a podporuje zachování co nejlepší kvality života (Šándorová, 2017).

Většina služeb rané péče je poskytována jako terénní služba, kdy poradci rané péče navštěvují rodinu v jejich přirozeném prostředí, ale může být rovněž doplněna formou ambulantní – na pracovišti rané péče. V rámci individuální konzultace může pracovník rané péče provádět stimulační cvičení, rozvíjet zrakové funkce, představit rodičům vhodné reedukační a kompenzační pomůcky (Hradilková a kol., 2018). Raná péče může taktéž poskytovat setkání rodin dětí s postižením, semináře s odborníky či víkendové nebo týdenní

kurzy pro rodiče, které napomáhají možností vzájemného sdílení a získáváním informací mezi rodiči. Poskytovatelé rané péče mívají svou cílovou skupinu vymezenou na základně zdravotního postižení dítěte (Kudelová, 2019). Protože je raná péče poskytována pouze dětem do 7 let, zásadní činností poradců rané péče je pomoc při hledání (případně zprostředkování) další návazné poradenské péče rodině dítěte.

3.2 KOMPENZAČNÍ POMŮCKY PRO OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Zrak je jeden ze základních lidských smyslů. U osoby se zrakovým postižením může být příjem informací kvůli ztrátě zraku oslaben a narušen. Osoba se zrakovým postižením může využívat kompenzační pomůcky, které využívají ostatních kompenzačních smyslů a zastupují poškozený zrak. Výběr správné kompenzační pomůcky a zácvik správného využívání může být osobám se zrakovým postižením poskytováno právě institucemi, které poskytují odborné sociální poradenství.

Jesenský et al. (2002, s. 230) uvádí definici kompenzačních pomůcek následovně: *„Kompenzační pomůckou pro těžce zrakově postižené rozumíme nástroj, přístroj nebo zařízení, speciálně vyrobené nebo speciálně upravené tak, aby svými vlastnostmi a možnostmi použití kompenzovalo nějakou nedostatečnost způsobenou těžkým zrakovým postižením.“*

Při výběru vhodné kompenzační pomůcky může osobám se zrakovým postižením významně pomoci odborné sociální poradenství, jelikož při výběru je třeba zvážit:

- zdravotní stav osoby se zrakovým postižením a stupeň postižení,
- vhodnou kombinaci pomůcek,
- dosavadní způsob získávání a zpracovávání informací,
- potřebnost pomůcky, profesní zájem (Žižka, 2012).

Pokud je správně zvolena a vybrána kompenzační pomůcka, je zapotřebí, aby ji osoba se zrakovým postižením uměla správně využívat, aby nedocházelo ke kontraproduktivě (Jesenský et al., 2002).

3.2.1 KLASIFIKACE KOMPENZAČNÍCH POMŮCEK

Stejně jako u dalších jiných klasifikací se i u klasifikace kompenzačních pomůcek můžeme setkat s rozličným nahlížením autorů na tuto problematiku, protože ji klasifikují

na základě různých kritérií. Například Bendová et al. (2006) pomůcky klasifikuje dle stupně postižení uživatele, dle způsobu financování a dle činnosti, ke které jsou pomůcky určeny.

Matyskova (2009) klasifikuje kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením ve čtyřech kategoriích:

- pomůcky pro domácnost,
- pomůcky pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb,
- pomůcky pro práci s informacemi,
- pomůcky pro volný čas a zábavu.

Toto členění kompenzačních pomůcek rozvedeme na dalších řádcích.

Mezi pomůcky pro domácnost můžeme řadit takové pomůcky, které osobě se zrakovým postižením značně usnadňuje zvládání každodenních činností. Může se jednat o přístroje s digitálním displejem nebo hlasovým výstupem (Matyskova, 2009). Dále se může jednat o hmatové budíky, indikátory barev, indikátory hladiny či například čtečky hlasových etiket (Bendová et al. 2006; Schindlerová, 2007).

Pomůcky pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb mohou být nápomocné osobám se zrakovým postižením z důvodu bezpečnějšího pohybu a orientace ve veřejných prostorách. Základní pomůckou je bílá hůl, která může být orientační, signalizační či opěrná. Každý typ hole se liší svou funkcí a délkou (Matyskova, 2009). Při samostatném pohybu může osobě se zrakovým postižením velmi pomoci vodící pes, který předtím prošel specializovaným výcvikem. Důležitým faktem je, že psovodi jsou také předem vyškoleni k tomu, jak vodícího psa navigovat (Grace, 2020).

Další kategorií tvoří pomůcky pro práci s informacemi. Této kategorii je třeba věnovat zvýšená pozornost, jelikož je třeba si uvědomit, že osoba se zrakovým postižením může mít se získáváním informací zrakovou cestou značné potíže. Do této kategorie patří lupy a dalekohledové systémy, dle toho, zda jedinec potřebuje oporu při práci do blízka či do dálky (Matyskova, 2009). Dále to mohou být digitální lupy či speciální kamerové televizní lupy, které umožňují čtení všech velikostí nebo prohlížení obrázků (Růžičková, 2015). Dalším velkým pomocníkem můžou být digitální čtecí zařízení, které osobě se zrakovým postižením pomůže díky skeneru zvětšit text ve speciálním programu, nebo si přečíst text hlasovým výstupem. K počítači může být taktéž připojena tiskárna reliéfních znaků nebo braillovský řádek, který může zlepšit práci s textovými dokumenty, ale vyžaduje znalost Braillova písma (Bubeníčková et al.,

2012). Další pomůcky související s Braillovým písmem mohou být pražská tabulka či Pichtův psací stroj, který umožňuje jeho psaní (Matyskova, 2009).

K pomůckám pro volný čas a zábavu můžeme zařadit hmatové a zvukové hry a hračky, které mohou pomoci rozvíjet kompenzační smysly – hmat a sluch. Bývají často vyráběné v kontrastních barvách či zvětšené, což může být pro osoby se zbytky zraku vhodné (Matyskova, 2009).

Osoby se zrakovým postižením mají od státu nárok na finanční podporu z důvodu zmírnění negativních důsledků pramenící z jejich zdravotního stavu. Finanční podpora na kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením je ukotvena v těchto zákonech: Zákon č. 48/1997 S. o veřejném zdravotním pojištění v platném znění, dále v Zákoně č. 329/2011 Sb. o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením v aktuálním znění a jeho vyhlášce č. 388/2011 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením v aktuálním znění.

Kompenzační pomůcky hrají v životě osob se zrakovým postižením nezastupitelnou roli. Napomáhají osobám se získáváním a zpracováváním informací z prostředí a jsou velmi variabilní ať už z hlediska věku osob, které je využívají, či typu zrakového postižení.

3.3 SPOLKY A SDRUŽENÍ PRO OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Další podkapitola se bude věnovat spolkům a sdružením pro osoby se zrakovým postižením. Budou uvedeny takové příklady, které mohou taktéž poskytovat odborné sociální poradenství a které osobám se zrakovým postižením rovněž poskytují volnočasové aktivity, podporu při přípravě na zaměstnání a pomoc při výběru vhodných kompenzačních pomůcek, což jsou oblasti, na které se v rámci této práce také zaměřujeme.

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých (SONS), z.s.

Významnou organizací založenou v roce 1996 se stala Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých (SONS). Organizace SONS poskytuje služby osobám nad 15 let věku a pomáhá jim při integraci do společnosti, hájit jejich zájmy, poskytuje podporu při hledání a přípravě na zaměstnání, nabízí řadu volnočasových aktivit a socioterapeutických skupin (Kimpllová, 2010, dostupné z: <https://www.sons.cz>).

SONS je zřizovatelem několika středisek pro osoby se zrakovým postižením. Příkladem uvádíme Tyfloservis, o.p.s., TyfloCentrum o.p.s. a Pobytové a rekvalifikační středisko Dědina, o.p.s. (dostupné z: <https://www.sons.cz>).

Tyfloservis, o.p.s.

Tyfloservis, o.p.s. poskytuje dle potřeb uživatelů terénní i ambulantní služby a napomáhá jim například při vyhledávání vhodné pracovní pozice, při nácviku prostorové orientace a samostatného pohybu, nácviku sebeobsluhy a minimalizování dopadu zrakového postižení. Terénní služby poskytují v přirozeném prostředí uživatelů za aktivní účasti rodinných příslušníků (Hamadová, Květoňová, Nováková, 2007; Finková, Ludíková, Růžičková, 2007). Střediska Tyfloservisu se nachází v Brně, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Jihlavě, Karlových Varech, Liberci, Olomouci, Ostravě, Pardubicích, Plzni, Praze, Ústní nad Labem a Zlíně (dostupné z <https://www.tyfloservis.cz>)

TyfloCentrum, o.p.s.

Tyflocentrum poskytuje rozvoj dovedností získaných v programech základní rehabilitace, kterou poskytuje Tyfloservis. Poskytují též asistenční služby, ať už průvodcovské, či předčitatelské, dále základní, sociálně právní a pracovně právní poradenství a v neposlední řadě i kurzy práce s PC (dostupné z <http://www.tyflocentrum.cz/historie.php>). TyfloCentrum podporuje u osob se zrakovým postižením sdružování s lidmi se stejným nebo podobným postižením a poskytuje jim volnočasové aktivity (Kimplová, Kolaříková, 2014).

Kafira o.p.s

Další známou organizací pro osoby se zrakovým postižením je Kafira, která má svou působnost v rámci Moravskoslezského kraje, konkrétně její pobočky najdeme v Opavě, Ostravě, Novém Jičíně, a Frýdku-Místku. Kafira poskytuje osobám se zrakovým a kombinovaným postižením sociální rehabilitaci zahrnující podporu samostatnosti, sebeobsluhy, péči o domácnost, zvyšování míry dovedností při využívání Braillova písma a obecně pomoc při využívání kompenzačních pomůcek. Dále se také lidem se zrakovým postižením snaží pomáhat při získání a udržení vhodného pracovního místa na trhu práce. Mezi tyto činnosti můžeme zařadit pomoc při sestavování životopisu či přípravě na pohovor. Kafira svým uživatelům nabízí služby odborného sociálního poradenství a sociálně aktivizačních služeb (dostupné z <http://www.kafira.cz>).

Okamžik s.z.

V neposlední řadě můžeme také uvést známou organizaci Okamžik, která má své sídlo v Praze. Okamžik provozuje Dobrovolnické centrum, jehož dobrovolníci napomáhají uživatelům se zrakovým postižením například doprovázením k lékaři či na úřad. Okamžik je také poskytovatelem odborného sociálního poradenství. Dále také poskytuje skupinové poradenství formou besed, které sdružují osoby se zrakovým postižením. Službou, kterou se

od výše uvedených organizací liší, je podpora nevidomých rodičů při vzdělávání jejich dětí (dostupné z <https://www.okamzik.cz/>).

Všechny výše uvedené spolky a sdružení pro osoby se zrakovým postižením společně usilují o co nejvyšší možné zapojení těchto osob do společnosti a zapojení a udržení sociálních kontaktů.

3.4 MOŽNOSTI PODPORY ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Dosud jsme se v práci seznámili s možnostmi podpory a poskytováním poradenství osobám se zrakovým postižením přes školní a sociální poradenství a nyní se chronologicky dostáváme až k dospělosti člověka, která se jednoznačně pojí s jeho zaměstnáním. V následující podkapitole proto budou uvedeny možnosti podpory zaměstnávání osob se zrakovým postižením z důvodu, že zaměstnání je v životě každého jedince významný socializační činitel. Poradenství se taktéž zaměřuje na podporu a pomoc s výběrem a udržením vhodného pracovního místa nejen u osob se zrakovým postižením.

Velká většina osob se zdravotním postižením potřebuje podporu při výběru vhodného zaměstnání a při udržení pracovního místa a ani osoby se zrakovým postižením nejsou výjimkou. Ať už se jedná o osoby se získaným zrakovým postižením, kteří museli právě kvůli změně zdravotního stavu změnit zaměstnání, nebo osoby s vrozeným zrakovým postižením, kteří potřebují pomoc a podporu při hledání vhodného pracovního místa.

Zaměstnání je velmi důležitou socializační jednotkou pro většinu populace a výjimkou nejsou ani osoby se zrakovým postižením. Pojednává o tom Kratochvílová (2012, s. 67), která říká, že „*lidé se zdravotním postižením mají většinou stejné aspirace a životní plány jako lidé bez znevýhodnění. Chtějí být společností užiteční, pracovní se realizovat, založit rodinu, věnovat se svým zájmům.*“ Můžeme tedy říct, že zaměstnání pro osoby se zdravotním postižením je důležitým aspektem v životě i z důvodu jejich seberealizace.

Přestože má osoba se zrakovým postižením možnost vybrat si své zaměstnání dle svých preferencí, je potřeba brát ohled na jeho možnosti, které mohou být omezeny právě kvůli zdravotnímu stavu jedince. Ludíková (2007) uvádí práce, které by osoba se zrakovým postižením neměla vykonávat, totiž takové, které negativně ovlivňují nebo zhoršují zrakové postižení, anebo takové, které ohrožují jiné osoby.

Zákon, který se zabývá zaměstnaností nejen osob se zrakovým postižením je zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanost v aktuálním znění. V § 2 tohoto zákona je uvedeno, že státní

politika zaměstnanosti zahrnuje mimo jiné opatření vůči osobám se zdravotním postižením a § 4 ukotvuje rovné zacházení a zákaz jakékoliv diskriminace právě z důvodu zdravotního stavu (Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti). Právo na svobodnou volbu povolání nalezneme také v Listině základních práv a svobod, kde je uvedeno, že by ani zrakové postižení jako takové nemělo být problémem pro získání pracovního místa (Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.).

Povinností zaměstnavatele osoby se zrakovým postižením je povinností vytvořit bezpečné pracovní prostředí, aby se v něm osoba se zrakovým postižením dobře orientovala. Je nutné přemýšlet nad osvětlením místnosti, označením nábytku či schodů, ale také například zvážit možnosti využívání kompenzačních pomůcek pro zjišťování a zpracování informací (Augusta, 2014).

Poradenská činnost, která může osobám se zrakovým postižením taktéž pomoci při volbě povolání a udržení pracovního místa, je pracovní rehabilitace (Michalík, 2011). Pracovní rehabilitaci provádí krajská pobočka úřadu práce, která sestaví s osobou se zdravotním postižením individuální plán pracovní rehabilitace. Pracovní rehabilitace pak obsahuje přípravu na budoucí povolání, přípravu k práci a specializované rekvalifikační kurzy (Kazdová, Bubeníčková, 2011).

Podporovat osoby se zrakovým postižením mohou taktéž rekvalifikační programy, zaměřené na „rozšiřování, prohlubování či obnovování kvalifikace účastníků s cílem zvýšit jejich zaměstnatelnost a dosáhnout zaměstnanosti.“ (Hora in Matoušek a kol., 2013b, str. 279) Tyto rekvalifikační programy mají pomoci nejen osobám se zdravotním postižením, ale i jiným skupinám osob, které mohou mít problém s uplatnitelností na trhu práce, se sociálním začleněním, a především s pracovním uplatněním, což jednoznačně zvyšuje kvalitu života (Hora in Matoušek a kol., 2013b).

Oblast sociálního poradenství je velmi rozsáhlá. Vzhledem k zaměření práce na osoby se zrakovým postižením byla tato kapitola úzce zaměřena zejména na organizace, které poskytují odborné sociální poradenství osobám se zrakovým postižením. Dále jsme se zaměřili na kompenzační pomůcky, které v životě osoby se zrakovým postižením tvoří nezastupitelnou roli. V závěru práce jsme poukázali na důležitost zaměstnání a možnosti podpory vedoucí k jeho získání a k udržení vhodného pracovního místa.

4 OSOBA SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

V předchozích kapitolách jsme nastínili poradenský systém pro osoby se zrakovým postižením. V části následující bude charakterizována osoba se zrakovým postižením, a to nejen v kontextu klasifikace tohoto postižení. Osoba se zrakovým postižením může mít své postižení vrozené, tedy narodit se s ním, anebo získané v průběhu života. Na osobu se zrakovým postižením tedy můžeme nahlížet z vícero pohledů, ať už z různosti etiologie, či různé zrakové vady. V kapitole týkající se klasifikace osob se zrakovým postižením bude uveden pohled oftalmologický a speciálněpedagogický. V kontextu vnímání celistvé osobnosti osoby se zrakovým postižením nemůžeme opomenout ani jeho rodinu. Závěrem této kapitoly bude uvedeno ovlivňování sourozeneckých vztahů v rodině se členem se zrakovým postižením.

4.1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ OSOBY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Tato kapitola se bude zejména zabývat definicemi osob se zrakovým postižením. Zrak je jeden z pěti základních lidských smyslů a jeho prostřednictvím člověk dokáže vnímat až 90 % všech vjemů. Pro osobu se zrakovým postižením tedy toto vnímání může být značně sníženo. Oslabené zrakové vnímání má dopad na celou osobnost daného člověka a může ovlivňovat další vývoj myšlení, řeči, paměti či pozornosti (Slowik, 2016).

Pokud bychom měli vyjádřit definici či vymezení osob se zrakovým postižením, setkali bychom se napříč resorty s jistou nejednotností. Ve speciálněpedagogické praxi se velmi často můžeme setkat s definicí autorek Finkové, Ludíkové a Růžičkové (2007, s. 37), které jedince se zrakovým postižením vymezují následovně: „*Za jedince se zrakovým postižením je chápána osoba, která trpí oční vadou či chorobou, kdy po optimální korekci má stále zrakové vnímání narušeno natolik, že mu činí problémy v běžném životě.*“ S tímto názorem se shoduje i Slowik (2007), který ve své publikaci hovoří o tom, že ne každá zraková vada u jedince musí znamenat, že se jedná o jedince se zrakovým postižením. Pokud však u jedince se zrakovou vadou nedostačují dané způsoby korekce (např. kontaktní čočky, brýle) a současně má problém se zrakovým vnímáním v běžném životě, můžeme hovořit o jedinci se zrakovým postižením. S tímto tvrzením se shoduje také Finková (2010, s. 7), která dále upřesňuje, že „*termín zrakové vady označuje nedostatky zrakové percepcie různého rozsahu a etiologie.*“ Z této definice je zřejmé, že podle autorčina stanoviska může být postižení osoby se zrakovým postižením různého původu.

Vrubel (2015, s. 23) definuje zrakové postižení jako „*střet stavu vycházejícího z omezení zrakových funkcí s reálným prostředím, které je postaveno na zrakových informacích. Zrakové postižení vzniká v důsledku prodělaného onemocnění (patologie), úrazu, nedokončeného vývoje či tak velké zrakové vady, kterou není možné kompenzovat pomůckami či rehabilitací.*“ S touto definicí můžeme souhlasit, jelikož v ní je uvedeno několik informací, shodujících se s předchozími definicemi dalších autorů. Vrubel ve své definici upozorňuje také na různou etiologii zrakového postižení, stejně jako Finková (2010).

Z uvedených definic týkajících se terminologického vymezení osob se zrakovým postižením můžeme konstatovat, že za osobu se zrakovým postižením považujeme osobu s vrozeným i získaným postižením a různou etiologií. V důsledku postižení zraku má osoba problém se zrakovým vnímáním a s dalšími dopady, pramenícími ze zrakového postižení.

4.2. KLASIFIKACE OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Ani klasifikace osob se zrakovým postižením nebude výjimkou ohledně nejednotnosti autorů při nahlížení na tuto problematiku. V odborné literatuře se můžeme setkat s různými možnostmi třídění. Kategorizace osob se zrakovým postižením se zcela jistě v průběhu času proměňuje a jednotliví autoři na sebe navazují a doplňují se. Ve speciální pedagogice se setkáme s jinou klasifikací osob se zrakovým postižením než například v medicínské terminologii. Existují také klasifikace dle Světové zdravotnické organizace či klasifikace pro účely sportu. Růžičková (2011) uvádí, že zrakové postižení lze klasifikovat dle doby vzniku, příčiny, druhu a stupně zachovaného zrakového potenciálu.

V oftalmologii se můžeme setkat se členěním dle zrakové ostrosti, tedy vizu či stavu zorného pole (Finková, Růžičková, Stejskalová, 2011). Ludíková (2005) ale uvádí důležitost nahlízet při klasifikaci dle těchto kritérií na etiologii, dobu vzniku, či na další přidružené postižení, což jsou klasifikace, které uvádí Růžičková (2011). V tomto ohledu se autorky shodují.

Ve speciální pedagogice se nejčastěji setkáme s klasifikací dle stupně vidění, která rozlišuje osoby se zrakovým postižením na osoby nevidomé, slabozraké, osoby se zbytky zraku a osoby s poruchami binokulárního vidění (Beneš, Vrubel, 2017; Finková, Ludíková, Růžičková, 2007; Finková, 2010). Finková (2010, s. 8) ale dodává, že „*někteří odborníci nerozlišují hranici mezi slabozrakostí, respektive těžkou slabozrakostí a zbytkem zraku, proto obecně používají termín ‚slabozrakost‘ a termín ‚zbytky zraku‘ nepoužívají, z toho usuzujeme, že zbytky zraku zahrnují do kategorie ‚slabozrakost‘.*“ Dle definice Finkové (2010) klasifikuje

například Vágnerová (2014), která rozlišuje tři stupně zrakového postižení dle míry závažnosti na slabozrakost, praktickou nevidomost a nevidomost.

Nejtěžším stupněm zrakového postižení trpí osoby nevidomé, které mají velmi sníženou možnost získávat informace zrakovou cestou. Kraus (1997, s. 217) definuje nevidomost jako „*ireverzibilní pokles centrální zrakové ostrosti pod 3/60 – světlocit.*“ Dále je nevidomost rozdělena na praktickou, skutečnou a plnou slepotu. Toto rozmezí je uvedeno na základě zrakové ostrosti a stavu zorného pole. Finková (2012) se s Krausem (1997) v definici nevidomosti shoduje a poukazuje přitom na klíčový fakt: jedná se o postižení nevratné neboli ireverzibilní. Pro nevidomé osoby je charakteristické orgánové postižení a s tím spojená ztráta funkce zrakového analyzátoru (Novohradská, 2009). Kvůli absenci zrakového vnímání je podstatné jedince rozvíjet zejména metodou kompenzace, tedy stimulovat ostatními smysly jako hmat, čich, chuť, sluch a také rozvíjet myšlení, paměť a řeč (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007).

Finková, Ludíková a Růžičková (2007, s. 45) definují zbytky zraku taktéž dle rozmezí vizu. Uvádí, že „*mezi slabozrakostí a nevidomostí je hraniční oblast zbytků zraku, která bývá oftalmology definována v mezích zrakové ostrosti 3/60-0,5/60.*“ Osoby se zrakovým postižením na úrovni zbytky zraku jsou v edukačním procesu vzdělávání zejména pomocí dvojmetody, což znamená, že se tyto osoby učí číst a psát běžným způsobem a zároveň pomocí Braillova písma (Finková, 2012).

K definování slabozrakosti uvedeme definici dle Krause (1997, s. 317), který vymezuje slabozrakost jako „*ireverzibilní pokles zrakové ostrosti na lepším oku pod 6/18 až 3/60 včetně*“, dodává, že „*z praktického hlediska dělíme slabozrakost na lehkou – do 6/60 včetně – a těžkou pod 6/60 do 3/60 včetně.*“ Tato definice je vymezena z oftalmologického hlediska, jelikož je uveden vizus. Hamadová, Květoňová, Nováková (2007, s. 37) uvádí následující definici slabozrakosti. „*Slabozrakost se projevuje omezením (snížením rychlosti a přesnosti) zrakových schopností a deformací zrakových představ, z psychologického hlediska je také omezena kognitivní činnost a vytváření sociálních vztahů, těžkosti se objevují i v samostatném pohybu a prostorové orientaci.*“ U osob se zrakovým postižením v pásmu slabozrakosti je velmi podstatná reedukace zraku, tedy jeho rozvíjení, i přestože se u těchto osob často objevují problémy, jako jsou poruchy barvocitu či nystagmus (Finková, 2007).

S poruchami binokulárního vidění se nejčastěji setkáváme v dětském věku, jelikož do šesti let věku dítěte dochází ke zdokonalování jednoduchého binokulárního vidění. Nováková (2010, s. 256) popisuje jednoduché binokulární vidění následovně: „*Jednoduché binokulární vidění je schopnost oka vidět oběma očima pozorovaný předmět jednoduše.*“ Kraus

taktéž definuje jednoduché binokulární vidění a to jako „*schopnost vytvoření jednoduchého prostorového vjemu, tj. jednoho obrazu fixovaného předmětu, předpokladem je koordinace motorická a senzorická.*“ Abychom mohli dále popisovat poruchy binokulárního vidění, bylo by nejprve třeba popsat jednoduché binokulárního vidění, jelikož právě s jeho poruchami souvisí. Poruchy binokulárního vidění řadíme mezi funkční vady zraku, jelikož oko jako orgán nemusí být poškozen, avšak poškozena je jeho funkce. Definici poruch binokulárního vidění popisuje například Novohradská (2009, s. 25), a to následovně: „*Na sítnici obou očí se nevytváří na stejných místech dva rovnocenné obrazy, které by po splynutí vytvořily prostorový vjem a hloubkové vidění.*“ Mezi tyto poruchy řadíme amblyopii (tupozrakost) a strabismus (šilhavost). Jedná se o reverzibilní poruchy zraku, které lze zmírnit či odstranit pomocí pleoptického a ortoptického cvičení. Jak už bylo řečeno výše, tyto vady mají velkou šanci k nápravě či úplnému odstranění zhruba do šesti let věku dítěte (Stejskalová, 2011; Finková, 2010).

V závěru podkapitoly je potřeba ještě říct, že u všech osob se zrakovým postižením, zejména u těch se zrakovým postižením na úrovni zbytky zraku, je potřeba dodržovat zásady zrakové hygieny, která může zvýšit efektivitu práce dané osoby. Jedná se například o vhodné osvětlení či střídání práce na dálku a na blízko (Finková, 2011).

I přestože tato podkapitola obeznámila čtenáře s možnostmi třídění osob se zrakovým postižením, je důležité říct, že každé zrakové postižení má různé dopady na daného jedince, a může tak v různé míře formovat jeho osobnost. V úvodu podkapitoly bylo poukázáno na různé možnosti klasifikace osob se zrakovým postižením, z nichž jsme následně provedli prostý popis jednotlivých kategorií osob se zrakovým postižením dle klasifikace využívané ve speciální pedagogice.

4.3 RODINA SE ČLENEM SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Rodina je velmi významnou rolí v životě každého jedince a je také jeho první sociální skupinou, do níž se rodí.

Vágnerová (2005b, s. 18) definuje rodinu následovně: „*Rodina je nejvýznamnější sociální skupinou, která zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Všichni členové rodiny jsou ve vzájemné interakci, vzájemně se ovlivňují a přizpůsobují, často neuvědoměle.*“ Z definice Vágnerové můžeme usoudit, že poukazuje na její důležitost a také na to, že si její důležitost členové rodiny nemusí uvědomovat, jelikož si neuvědomují právě svou interakci.

„*Nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy,*

hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu.“ takto rodinu definuje Průcha (2013, s. 292). Funkce rodiny, které v této definici uvádí Průcha, zmiňuje též Michalík (2013) v následujícím odstavci.

Rodina jako taková se vyvíjí a mění vlivem vnějších i vnitřních vlivů, a to jak změnami ve společnosti, tak vztahy a chováním jednotlivých členů uvnitř rodiny. Rodina také plní určité funkce, ale pokud hovoříme o rodině jako funkční, je za ni považována taková rodina, která plní tři základní funkce: biologicko-reprodukční, emociálně-socializační a ekonomickou (Michalík, 2013).

Pokud se do rodiny narodí dítě se zrakovým postižením, znamená to pro rodiče jisté velkou změnu vyžadující již od počátku potřebnou adaptaci na nově vzniklou situaci. Rodiče mohou k dětem se zrakovým postižením směřovat jiné výchovné jednání, a to i pokud je dítě se zrakovým postižením jejich prvním dítětem, nebo se v rodině vyskytují další sourozenci. Vyrovnat se se zdravotním postižením dítěte může být příčinou odlišného chování rodičů vůči jednotlivým dětem v rodině. Odlišné projevy chování k dětem mohou vznikat z důvodu jejich odlišného věku, pohlaví, ale také z důvodu zrakového postižení. Narození dítěte se zrakovým postižením je pro rodinu velkou změnou a zásahem do běžného životního režimu celé rodiny. Je však pochopitelné, že i dítě samotné potřebuje ve své rodině nacházet stejnou podporu, lásku a péči, jako dítě intaktní (Keblová, 2001). Nejen u dětí se zrakovým postižením je důležitým faktorem ve výchově správný a vhodný výchovný styl. Takový, který bude rozvíjet samostatnost a sebedůvěru dítěte. Rodiče by se měli vyvarovat přílišné ochranné péče a pomoci, aby se mohl sebeobraz dítěte rozvíjet (Pugnerová, Konečný, 2012). Opakem ochranného stylu je přehnaně náročný výchovný styl, který klade na dítě takové nároky, které není schopno splnit. Dítě se zrakovým postižením je tak přetěžováno nepřiměřenými nároky rodičů (Balunová, Heřmánková, Ludíková, 2001). Z uvedených výchovných stylů můžeme vyzdvihnout důležitost volby nejvhodnějšího výchovného stylu pro dítě se zrakovým postižením, který bude respektovat jeho individualitu.

Kübler-Rossová (2011) uvádí pět fází, kterými rodiče při narození dítěte se zdravotním postižením prochází. Jedná se o fázi popírání a izolace, dále fázi zloby, fázi vyjednávání, deprese a akceptace. I přestože se Kübler-Rossová zkoumala fáze vyrovnávání se u pacientů s letálním onemocněním, můžeme tento proces podobně aplikovat i na problematiku narození dítěte se zdravotním postižením (Pfaier, 2014). Taktéž Vágnerová (1995) popisuje reakce rodičů na narození dítěte s postižením. Přestože oproti Kübler-Rossově uvádí pouze stádia tři, v popisu procesu vyrovnávání se s touto situací se autorky shodují. Kategorizaci fází vyrovnávání se s takovými situacemi uvádí taktéž autorky Bartoňová a Pipeková (2010).

Narození dítěte s postižením představuje velkou životní změnu pro celou rodinu a tato situace by neměla být generalizována. Michalík (2013, s. 69) v této souvislosti uvádí, že „*rodinu se zdravotně postiženým členem musíme vždy považovat za neopakovatelnou sociální jednotku.*“ Tato definice jednoznačně klade důraz na respektování individuality každé osoby a také jeho rodiny.

Pro rodiče je v této životní situaci důležité, aby dostávali včas všechny podstatné informace týkající se zdravotního stavu jejich dítěte. Faktory, které také velmi ovlivňují rodinu při vyrovnávání se se zdravotním postižením dítěte, uvádí Říčan a Krejčířová (2006). Tyto faktory mohou být:

- typ postižení – typem postižení autoři vysvětlují prognózu postižení,
- etiologie postižení – pokud rodiče porozumí příčině postižení, je pro ně jednodušší situaci přijmout,
- individuální charakteristiku dítěte s postižením – zde je důležitý věk dítěte a jeho osobnost,
- individuální charakteristiky dalších členů rodiny,
- struktura a organizace rodinného systému, kvalita vztahů v rodině, vývojová fáze rodiny – zde může být důležitý například počet dětí v rodině,
- styly zvládání (coping) – zvládání stresových situací,
- prostředí.

V této kapitole jsme nastínili příklady toho, z jakých důvodů mohou být narušeny vztahy v rodině nebo fungování rodiny jako takové v případě člena se zrakovým postižením. Jak jsme již zmínili, fungování jednotlivých členů může pozitivně ovlivnit vhodně zvolený výchovný styl, vyrovnávání se s daným postižením u ostatních členů rodiny, případně určení aspektů pramenících již z daného zrakového postižení jedince – tedy jeho typ či etiologie.

4.3.1 SOUROZENECKÉ VZTAHY

Při narození dítěte s postižením si nejen rodiče prochází náročnou situací. Do přijetí této nové skutečnosti v rodině jsou taktéž zařazeni sourozenci dítěte s postižením, kteří by neměli být opomíjeni. Konkrétně Bartoňová a Pipeková (2010, s. 46) uvádí následující vymezení sourozenců. „*Každá sourozenecká skupina je tvořena bratry a sestrami a jejich vzájemnými proměnnými – věk, pořadí narození, věkový rozdíl. Sourozenecké vztahy nutí dítě přizpůsobit se společenským požadavkům. Sourozenecká skupina tedy vytváří a ovlivňuje jedince.*“ Z této

definice můžeme vyvodit, že samotné zrakové postižení může ovlivňovat jak daného jedince, tak jeho sourozence.

Pokud se do rodiny narodí dítě se zrakovým postižením, také sourozenci těchto dětí potřebují určitou pomoc a podporu, aby situaci přijali. Často se stává, že se rodiče dětí zaměří pouze na dítě se zrakovým postižením, ale právě i další děti potřebují být uspokojovány ve všech potřebách (Michalík 2010). O roli sourozence hovoří také Vágnerová (2014, s. 162), která říká, že *„role sourozence postiženého dítěte je náročná. Jeho postavení v rodině je jiné a odlišné bývají i postoje a očekávání rodičů.“* O postavení dítěte s postižením v rodině hovoří také Novák (2007, s. 24), který uvádí, že *„handicapované dítě zaujímá v rodině pozici mladšího dítěte. To může jeho sourozence buď odrazovat, nebo obohacovat.“* S touto definicí se shodujeme, jelikož mohou skutečně nastat dvě protikladné reakce rodičů na sourozence dítěte se zrakovým postižením.

Ovlivnit vztahy mezi sourozenci může také informovanost o daném typu postižení sourozence. Rodiče se často snaží uchránit zdravého sourozence před stresem, ale správnou cestou je vždy raději dítěti situaci vysvětlit přiměřeně jeho věku. Mohou pomoci například různé knihy či pohádky s danou tematikou nebo například vyprávění příběhů. Rodiče by tak měli na všechny sourozence klást nároky přiměřené jejich věku a snažit se rozdělit pozornost mezi všechny sourozence stejně, aby u intaktních sourozenců nedocházelo k pocitům méněcennosti (Bartoňová, Pipeková, 2010; Balunová, Heřmánková, Ludíková 2001).

Tato kapitola nám podala souhrn poznatků o osobě se zrakovým postižením v kontextu odborné klasifikace a rodině, včetně sourozenců, kteří v rodině bez pochyby taktéž plní nezastupitelnou roli. V průběhu předchozích kapitol byl zmiňován poradenský systém, zejména školský a sociální, který byl orientován na osobu se zrakovým postižením. Proto se tato kapitola zaměřovala na zrakové postižení a na souvislosti s ním spojené.

5 PRAKTICKÁ ČÁST

V teoretické části jsme představili pojem poradenství jako takový a souvislosti s ním spojené. Dále jsme čtenářům přiblížili pohled na poradenství z hlediska speciálněpedagogického a sociálního, což jsou služby, které může využívat osoba se zrakovým postižením v průběhu svého života. Zaměřili jsme se především na vzdělávání, instituce poskytující odborné sociální poradenství, kompenzační pomůcky a podporu zaměstnávání, která má v procesu socializace osob se zrakovým postižením jednoznačně své místo. Pro lepší přehlednost týkající se problematiky zrakového postižení jsme uvedli jeho klasifikaci a vliv, které toto postižení může mít na vztahy v rodině, a to v kontextu chápání rodiny jako nezastupitelné role v životě každého jedince, nejen se zrakovým postižením.

Na teoretickou část navazuje část praktická, která se věnuje zjišťování představ žáků 2. stupně základních škol v Opavě, Ostravě a Olomouci a v týchž městech také žáků středních škol a gymnázií. U těchto žáků zjišťujeme představy, které mají tito žáci o možnostech poskytování poradenských služeb osobám se zrakovým postižením. Realizace výzkumného šetření proběhla pomocí dotazníkové metody, který byl složen z uzavřených i otevřených otázek. Na úvod praktické části práce obeznámíme čtenáře s cíli práce a stanovenými hypotézami. Následně popisujeme metodu dotazníku, která byla použita k získání dat. Navazujícími informacemi bude charakteristika výzkumného vzorku a poté zpracování prezentace výsledku výzkumu. V závěrech praktické části neopomineme taktéž diskuzi a doporučení pro praxi.

5.1 ÚVOD DO VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Jak už bylo zmíněno v předchozích kapitolách, v posledních letech se setkáváme s rozmachem poradenských služeb pro osoby se zrakovým postižením, které nabírají na velmi velkém významu zejména ve školské a sociální oblasti, která se stala inspirací pro realizaci výzkumného šetření. Přestože mají osoby se zrakovým postižením možnost vzdělávat se a využívat školské i sociální služby rovnocenně s ostatní intaktní populací, je ovšem patrné, že stejně jako jsou ovlivňovány osoby se zrakovým postižením majoritní společností, budou podobně ovlivňovat osoby se zrakovým postižením také intaktní osoby. V našem případě tedy intaktní žáky v prostředí základních, středních škol a gymnázií.

Po prostudování odborné literatury bylo zjištěno, že dostupných informací týkajících se problematiky představ žáků o poskytování poradenských služeb osobám se zrakovým postižením byl nedostatek. Na základě prostudovaných výzkumných šetření zaměřených

na podobné téma jsme se seznámili s výzkumy Matulové (2017), Holubové (2014) a Cudzikové (2019), se kterými porovnáme výsledky našeho vlastního výzkumného šetření. Jelikož i toto téma je úzce vymezené nejen zrakovým postižením v kontextu zdravotního postižení, ale i věkovou skupinou, u které budeme představy žáků zjišťovat, tak právě tyto skutečnosti byly jedním z podnětů pro vznik diplomové práce.

Praktická část se věnuje představám žáků o poskytování poradenských služeb osobám se zrakovým postižením. Jak již bylo zmíněno, konkrétně se bude jednat o žáky intaktní. Předmětem zájmu bude průzkum ohledně představ o možnostech vzdělávání, podpory a určitých druzích sociálních služeb, jež jsou osobám se zrakovým postižením nabízeny, a jak tuto podporu intaktní žáci vnímají.

Výzkum na základních, středních školách a gymnáziích probíhal v Opavě, Ostravě a Olomouci. Tato dvě krajská města a jedno okresní město byla zvolena z důvodu různé dostupnosti vybraných škol zřízených dle § 16 odst. 9 Školského zákona a z toho vyplývající návaznost různorodých poradenských služeb poskytovaných osobám se zrakovým postižením. Zjištěno proto budou takové představy, týkající se možností vzdělávání, školských služeb, sociálních služeb a celkového nahlížení intaktních žáků na život osob se zrakovým postižením.

5.1.1 CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Cílem diplomové práce je zjistit představy intaktních žáků základních, středních škol a gymnázií o poskytování poradenských služeb pro osoby se zrakovým postižením v kontextu vnímání nejen pojmu osoby se zrakovým postižením, ale také dopadu zrakového postižení na osobnost daného jedince.

Pro podrobnější výzkum byly zvoleny následující dílčí cíle:

- Zjistit, zda žáci mají představy o tom, jaké poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením mohou být poskytovány ve školském a sociálním resortu.
- Zjistit, zda žáci mají představy o činnostech, které nabízí poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením.
- Zjistit, zda žáci mají představy o tom, jaké mohou mít zraková postižení dopady na osobnost a život osoby se zrakovým postižením.

Přestože se třetí výzkumný cíl přímo netýká poradenských služeb pro osoby se zrakovým postižením, ale možných dopadů zrakového postižení na osobnost

jedince, volíme jej z takového důvodu, že právě poradenské služby se snaží eliminovat dopady, které má postižení na život daného jedince.

Na základě zvoleného hlavního cíle a dílčích cílů diplomové práce byl zvolen deskriptivní výzkumný problém: *Jaké jsou představy žáků o poskytování poradenských služeb osobám se zrakovým postižením?*

S ohledem na cíl diplomové práce a jeho výzkumný problém byly stanoveny následující hypotézy:

H1

Žáci základních a středních škol mají představy o tom, jaké služby ve školské a sociální oblasti jsou nabízeny osobám se zrakovým postižením.

H1A

Žáci základních a středních škol nemají představy o tom, jaké služby ve školské a sociální oblasti jsou nabízeny osobám se zrakovým postižením

H2

Žáci základních a středních škol mají představy o činnostech, které poskytují poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením.

H2A

Žáci základních a středních škol nemají představy o činnostech, které poskytují poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením.

H3

Žáci základních a středních škol mají představy o možnostech dopadu zrakového postižení na osobnost a život jedince se zrakovým postižením.

H3A

Žáci základních a středních škol nemají představy o možnostech dopadu zrakového postižení na osobnost a život jedince se zrakovým postižením.

5.1.2 METODOLOGIE VÝZKUMU

Pro realizaci výzkumu jsme zvolili kvantitativní výzkum, který Svoboda (2012, s. 7) popisuje jako: „*upřednostňování statistických metod a řeči čísel před verbálními popisy výstupů kvalitativních šetření. V kvantitativních přístupech se používá verbálních popisů zejména až při interpretaci dílčích a celkových výsledků, kdy dochází k transformaci čísel do slov.*“ Kvantitativní výzkum není závislý ani na významu hodnot, ani na vztahu mezi subjektem a zkoumaným předmětem. Při stanovování struktury plánu výzkumu má kvantitativní výzkum přesný a neměnný postup (Svoboda, 2012). Emanovský (2013, s. 14)

popisuje postup kvantitativního výzkumu tak, že „je formalizován, jeho provádění lze popsat pomocí různých schémat a modelů, které zaručují jeho opakovatelnost a verifikovatelnost (ověřitelnost). Výsledky jsou zpravidla zpracovány pomocí statistických metod a prezentovány tak, aby splňovaly požadavek reliability, validity a reprezentativnosti výběru a pokud možno byly vyjádřeny též kvantitativními daty.“

Jako výzkumnou metodu sběru dat jsme zvolili metodu dotazníku. Chráska (2015, s. 42) říká, že: „dotazník je metoda určená pro sběr dat, která obsahuje baterii psaných výroků nebo otázek, na které respondent reaguje podle daných instrukcí.“ Chráska (2015) také dále doplňuje, že dotazník má výhodu zejména v tom, že lze v krátkém čase získat data od větší skupiny respondentů, ale jeho nevýhodou může být vysoká míra subjektivity. Je důležité klást důraz na veškeré aspekty využívání dotazníků, kterými jsou jeho tvorba, ověřování, distribuce, analýza získaných dat a jejich interpretace a v neposlední řadě taktéž aplikace výsledků v praxi.

5.2. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Na následujících řádcích bude uvedena charakteristika výzkumného vzorku týkající se výzkumného šetření. Navazovat na ni poté budou zpracovaná získaná data.

5.2.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

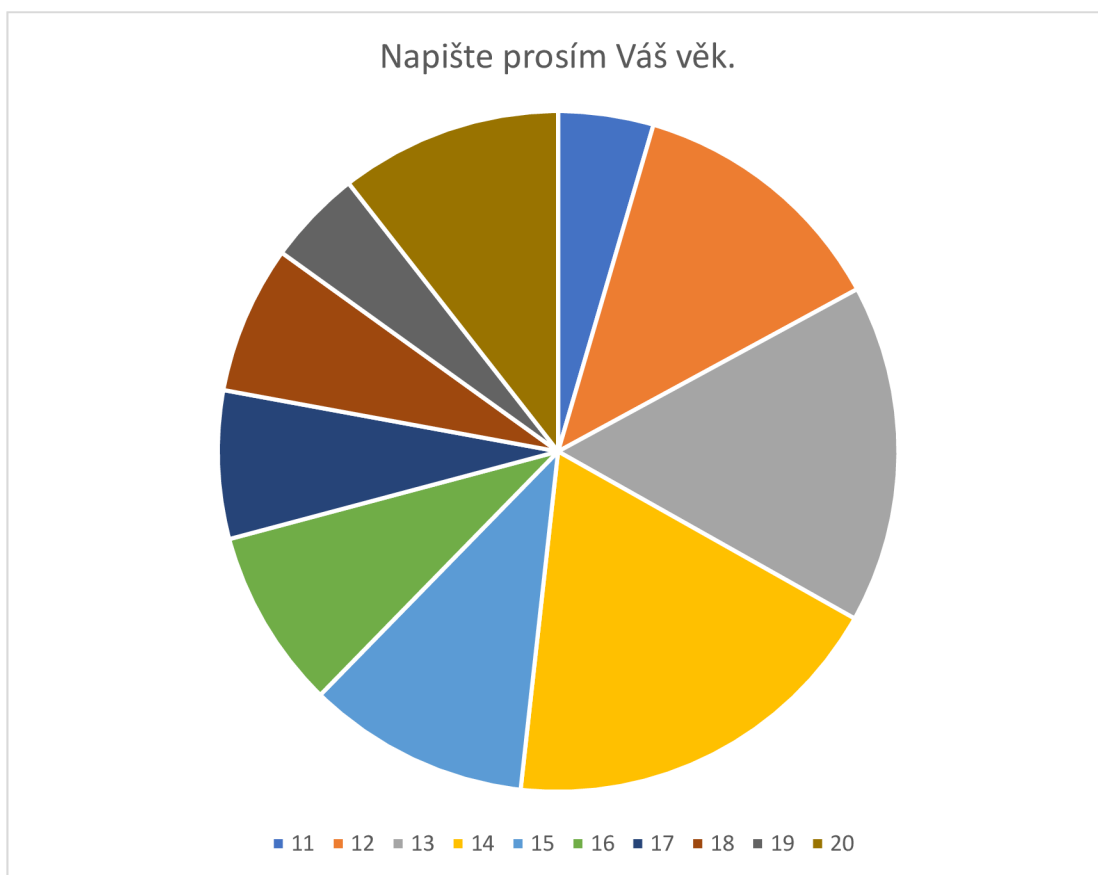
Jako metodu sběru dat jsme použili dotazník. Výhodou dotazníku je mimo jiné možnost využít jej i v online prostředí, což je v době stále probíhající pandemie Covid-19 rychlou a snadno dostupnou metodou sběru dat. Dotazník byl zveřejněn na internetových stránkách umožňujících zveřejnění anonymních dotazníků. Dotazník bylo umožněno vyplňovat od září roku 2021 do února roku 2022. Bylo osloveno 9 základních škol a 9 středních škol včetně gymnázií v Opavě, 17 základních škol a 28 středních škol včetně gymnázií v Ostravě a dále 11 základních škol a 15 středních škol a gymnázií v Olomouci. Všechny uvedené školy jsou zapsány ve školském rejstříku MŠMT. Osloveni byli vždy ředitelé uvedených škol pomocí emailového kontaktu. V emailu byly uvedené informace o obsahu a cílech diplomové práce spolu s prosbou, zda by bylo možné zpřístupnit dotazník pro žáky uvedených základních, středních škol a gymnázií. Osloveno tedy bylo celkem 89 škol, z nichž 6 bylo ochotno zapojit se do vyplnění dotazníku. Navráceno bylo 200 vyplněných dotazníků. 31 ředitelů z dotazovaných škol ve svých odpovědích nesouhlasilo se zveřejněním dotazníků pro žáky škol z důvodu časté zkušenosti s časovým zatěžováním žáků škol s vyplňováním dotazníků. Ze zbytku škol se nedostavila žádná odpověď i přes opakované emailové žádosti směřované ředitelům škol. Bez odpovědi prosbu ponechalo 52 ředitelů škol.

Dotazník obsahuje 20 dotazníkových položek. V úvodu dotazníku byl respondentům shrnutý účel dotazníku. Další část dotazníku se věnuje demografickým položkám – věku, pohlaví a města školy, kterou daný respondent navštěvuje. Na tyto dvě položky navazuje dalších 18 dotazníkových položek, z nichž 1 položka je uzavřená a 17 uzavřených. Ze 17 uzavřených položek je 11 položek polynomických, tedy takových, které respondentovi umožňují zvolit pouze jednu správnou možnost odpovědi, a 6 škálových položek.

5.2.1 ZPRACOVÁNÍ DAT

V následující části budou podrobně okomentovány jednotlivé dotazníkové položky dle odpovědí respondentů a zpracovány do grafické podoby.

Položka č. 1:

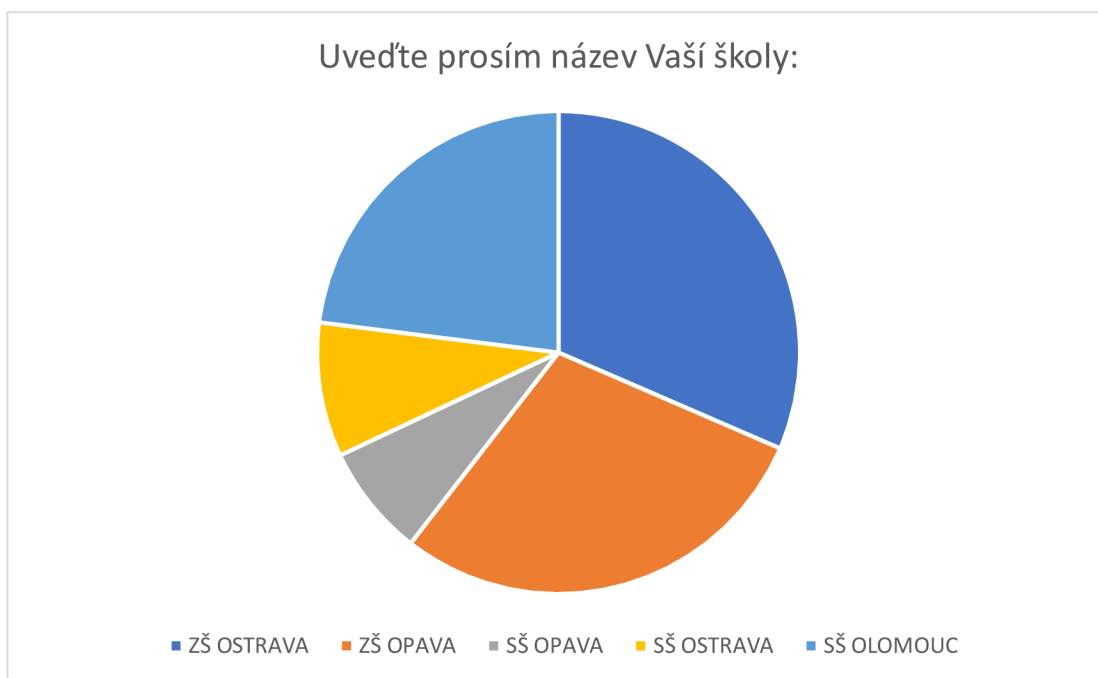

Graf 1 Věk respondentů

Z první otázky zjišťující věk respondentů je patrné, že nejvyšší zastoupení dotazovaných žáků tvořili žáci ve věku 14 let, kteří zastupují 37 z 200 respondentů, tedy 19 %. Tato hodnota také souhlasí s tím, že nejvíce respondentů tvoří žáci základních škol (Položka č. 2) což odpovídá tomuto věku. Žáci ve věku 13 let tvoří 16 % dotazovaných respondentů. Další zastoupenou hodnotou je 13 % respondentů, kterou zastupují dvanáctiletí žáci. Stejným podílem 11 % žáků odpověděli žáci ve věku 15 a 20 let. Žáci ve věku 16 odpověděli v 9 % všech respondentů. Po 7 % odpovídali žáci, kteří mají 17 nebo 18 let. Nejmenší procenta zastoupení, konkrétně po 5 %, mají žáci ve věku 11 a 19 let.

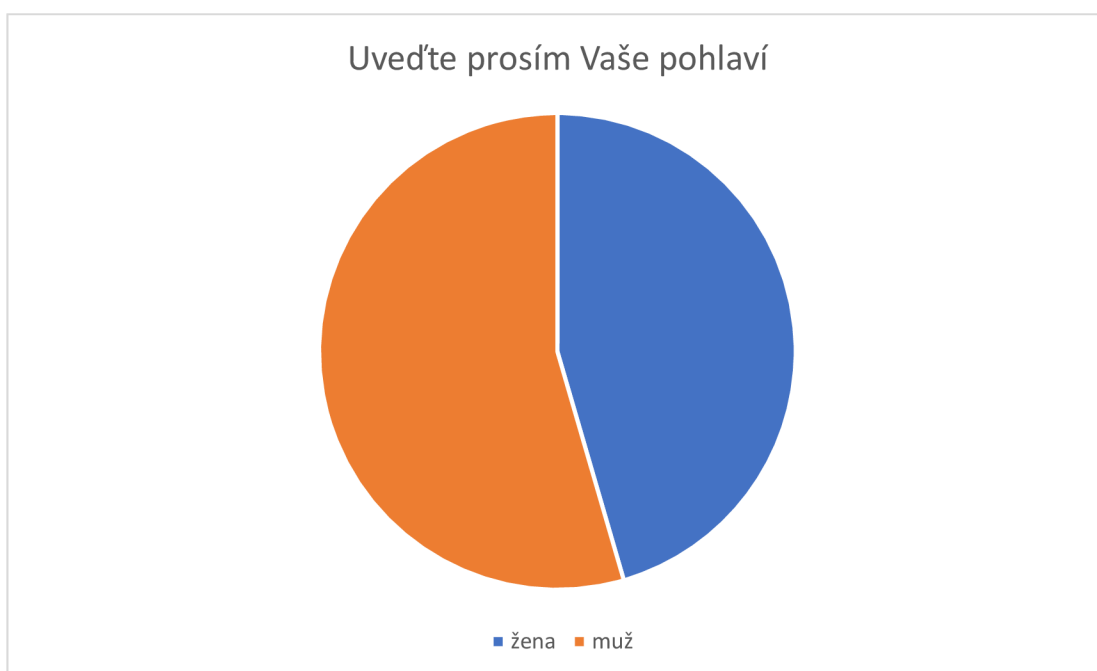
Položka č. 2:

Graf 2 Název školy

Nejnižší zastoupení výzkumu mají žáci z olomouckých škol. Mezi všemi respondenty z Olomouce tito žáci zaujímají 23 %. Na základních školách v Ostravě se účastnilo výzkumu 32 % respondentů základních škol a 9 % středních škol. Z opavských základních škol se zúčastnilo výzkumu 29 % respondentů a 8 % na školách středních. Vzhledem k tomu, že respondenti z ostravských i opavských škol jsou zastoupeni jak v základních, tak středních školách, jsou respondenti z Olomouce zastoupeni pouze žáky středních škol.

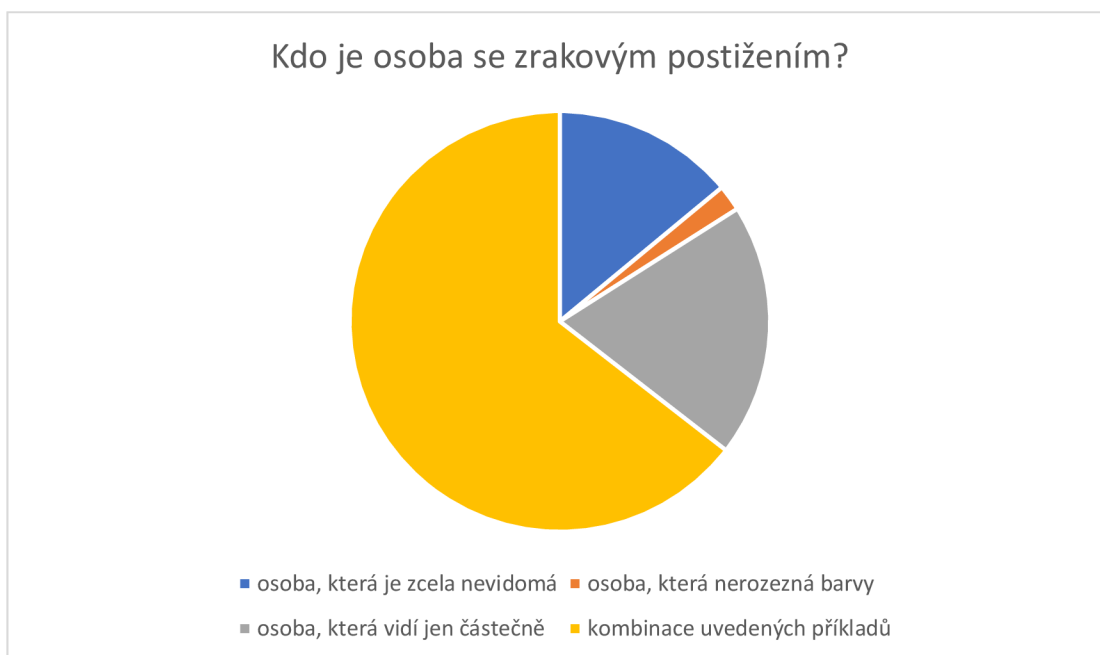
Položka č. 3:

Graf 3 Pohlaví respondentů

Dotazník vyplnilo 55 % mužů a 46 % žen, což představuje téměř stejný poměr zastoupení jednotlivých pohlaví ve výzkumu.

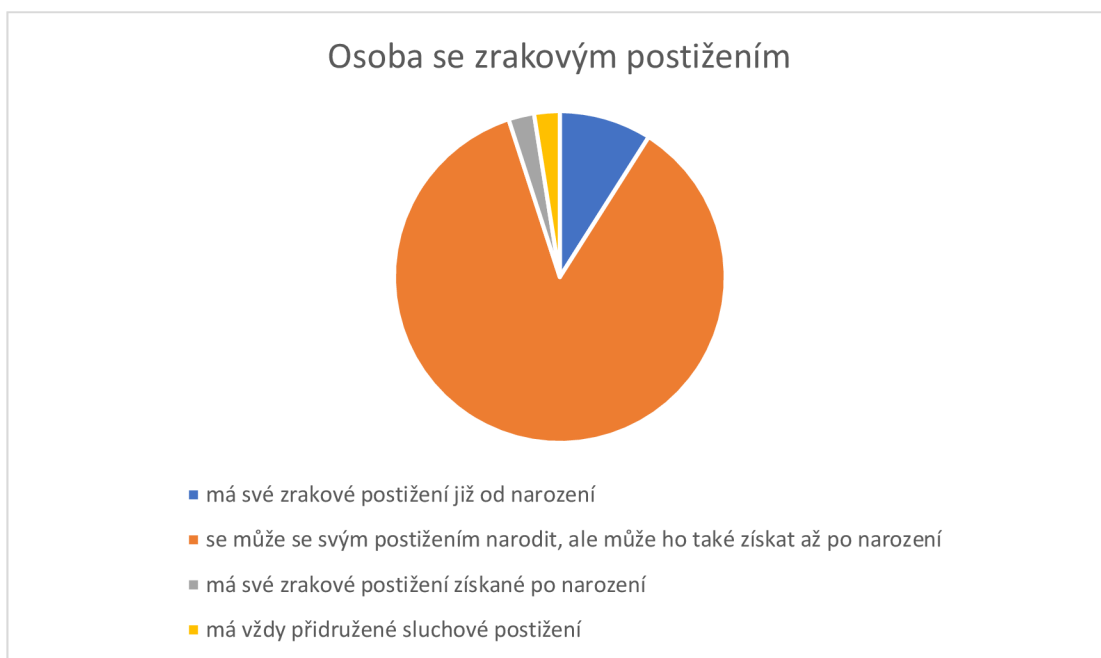
Položka č. 4:

Graf 4 Kdo je osoba se zrakovým postižením?

Na otázku týkající se toho, zda žáci mají představu o tom, kdo je osoba se zrakovým postižením, odpovědělo 65 % žáků, že se jedná o „kombinaci uvedených příkladů“, tedy že se může jednat o osobu, která je zcela nevidomá, stejně tak o osobu, která nerozezná barvy či osobu, která vidí jen částečně. Tato hodnota je velmi podstatná, jelikož je z ní patrné, že žáci mají správnou představu o tom, že o osobě se zrakovým postižením nemluvíme pouze ve smyslu úplné ztráty zraku, ale jedná se též o jiné typy zrakových vad, především o různé zrakové ztráty. 20 % žáků uvedlo odpověď „osoba, která vidí jen částečně“. Z této odpovědi vyplývá, že i osoba, která vidí jen částečně, je dle představ žáků osoba se zrakovým postižením. Žáků, kteří odpověděli na otázku, že se jedná o osobu nevidomou, bylo 14 %. Lze tedy říct, že 14 % žáků vnímá zrakové postižení pouze v kontextu nevidomosti. Konkrétně jen 2 % dotazovaných žáků uvedla, že se jedná o osobu, která nerozezná barvy.

Položka č. 5:

Graf 5 Etiologie zrakového postižení

Na otázku, která se týkala etiologie zrakového postižení 86 % žáků odpovědělo, že zrakové postižení může mít osoba jak získané, tak vrozené. Díky tomuto výsledku můžeme předpokládat, že si žáci uvědomují, že zrakové postižení může být vrozené, ale také může vzniknout i v průběhu života. Pouze 9 % žáků se domnívá, že zrakové postižení vzniká výhradně v prenatálním vývoji, kdy se dítě již rodí s vrozenou zrakovou vadou. 3 % žáků odpovědělo, že osoba se zrakovým postižením může mít své postižení získané po narození, tedy v průběhu života a stejné zastoupení žáků, tedy další 3 % respondentů odpovědělo, že ke zrakovému postižení musí být vždy přidruženo sluchové postižení. U těchto procent respondentů může být odpověď zdůvodněna nejasnou představou o možnostech vzniku zrakových vad.

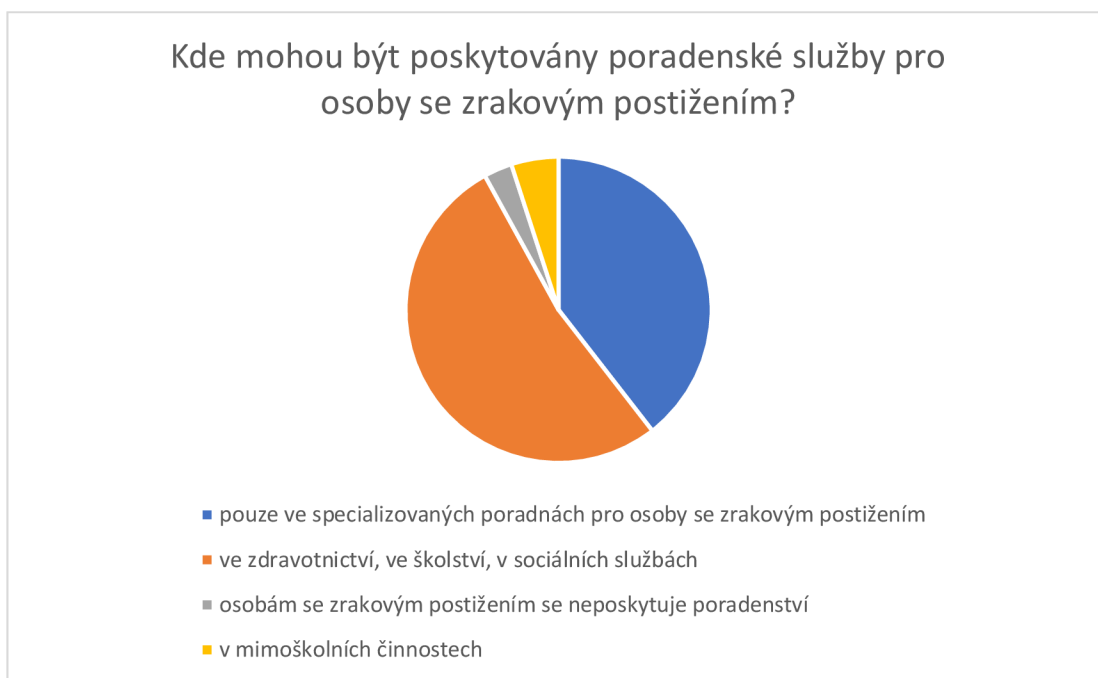
Položka č. 6:

Graf 6 Kdo by měl poskytovat poradenské služby

Větší polovina žáků, konkrétně 54 % odpovědělo, že poradenské služby by měli poskytovat všichni uvedení v dalších možnostech odpovědí – konkrétně speciální pedagog, psycholog i lékař. Z toho můžeme usoudit, že si žáci uvědomují fungování multidisciplinárního týmu podílejícího se na poskytování poradenských služeb pro osoby se zrakovým postižením. Z uvedeného taktéž vyplývá, že větší polovina žáků vnímá, že poradenské služby nejsou osobám se zrakovým postižením poskytovány jen v rámci jednoho resortu, ale že dochází k meziresortní spolupráci a kombinaci poradenských služeb. 25 % žáků, což je jedna čtvrtina dotazovaných respondentů odpověděla, že poradenské služby poskytuje speciální pedagog. Tato frekvence odpovědi může být zapříčiněna rozšiřováním poradenských pracovníků na Školních poradenských pracovištích, jejichž tým mohou také tvořit speciální pedagogové. Můžeme tedy předpokládat, že žáci tak odpovídali z důvodu vlastní zkušenosti se speciálními pedagogy, kterou mají z vlastních škol. Dále 13 % žáků odpovědělo, že poradenské služby jsou poskytovány lékaři a 10 % odpovědí se týkalo poradenství, které poskytují psychologové.

Položka č. 7

Graf 7 Kde mohou být poskytovány poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením

Otázka číslo 7 se týkala míst, kde mohou být poskytovány poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením. Nejčastější odpovědí, kterou zvolilo 53 % žáků, byla odpověď, která zahrnovala jednotlivé resorty schopné poskytovat poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením, konkrétně zdravotnictví, školství i sociální služby. Na této odpovědi můžeme vidět návaznost na odpověď předchozí, týkající se poradenských pracovníků, kteří poradenské služby poskytují. Stejně jako v této odpovědi, tak také v odpovědi předchozí odpověděla adekvátně větší polovina žáků, že poradenské služby poskytují poradci v rámci jednotlivých resortů, což ukazuje, že žáci mají správné představy o tom, že jsou poradenské služby poskytovány ve všech resortech. 40 % žáků odpovědělo, že jsou poradenské služby poskytovány pouze ve specializovaných poradnách pro osoby se zrakovým postižením. Toto procento žáků si pravděpodobně neuvědomuje činnosti specializovaných poraden a to, že právě specializované poradny mohou být taktéž zastoupeny ve všech resortech. Odpověď, která se týkala poradenství v rámci mimoškolních činností, zvolilo 5 % žáků, přičemž pouze 3 % žáků zvolilo odpověď, že osobám se zrakovým postižením nejsou poskytovány poradenské služby.

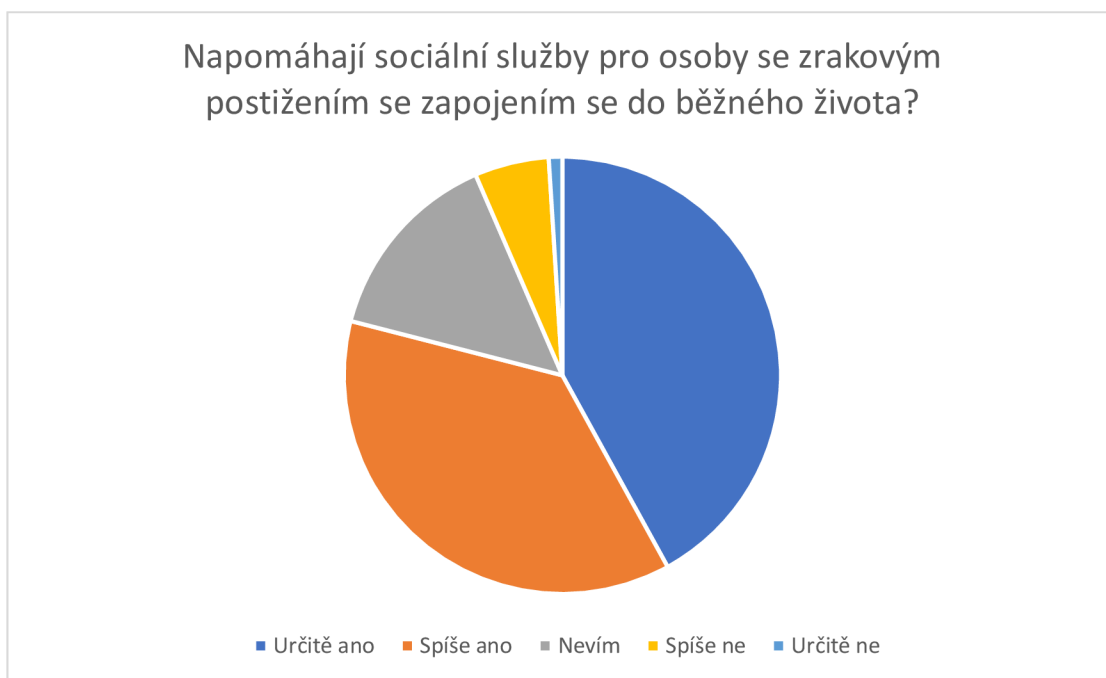
Položka č. 8:

Graf 8 Instituce, která poskytuje poradenství ve školství pro osoby se zrakovým postižením se nazývá speciálně-pedagogické centrum.

Osmá položka byla první položkou v dotazníku, která umožňovala škálovou odpověď. Více než polovina žáků, konkrétně 52 %, zvolilo odpověď „Nevím“. Touto odpovědí můžeme předpokládat neznalost označení tohoto poradenského zařízení, poskytující poradenské služby nejen pro žáky se zrakovým postižením. Z odpovědi „Spíše ano“ (22 % respondentů) a z odpovědi „Určitě ano“ (13 % žáků) předpokládáme, že mají nějaké povědomí o znalosti speciálně pedagogického centra. Odpověď *Spíše ne* označilo 11 % žáků a 3 % žáků označilo odpověď „Určitě ne“. U těchto dvou skupin žáků můžeme říct, že nemají povědomí o speciálně pedagogickém centru.

Položka č. 9:

Graf 9 Napomáhají poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením se zapojením se do běžného života?

Na otázku zjišťující povědomí o tom, zda sociální služby napomáhají osobám se zrakovým postižením do běžného života, zvolilo 42 % respondentů odpověď „*Určitě ano*“. Téměř polovina dotazovaných žáků má správnou představu o činnosti sociálních služeb, které mimo jiné taktéž usilují o to, aby byla osoby s různými typy postižení zapojována do společnosti. 37 % respondentů uvedlo, že „*spíše ano*“, tedy že je podle nich velmi pravděpodobné, že sociální služby napomáhají osobám se zrakovým postižením zapojit se do běžného života. Třetí nejvíce zastoupenou odpovědí byla odpověď „*Nevím*“, zahrnující 15 % respondentů. 6 % dotazovaných žáků uvedlo odpověď „*Spíše ne*“ a 1 % respondentů uvedlo odpověď „*Určitě ne*“. Toto nízké procento zastoupených respondentů pravděpodobně svědčí o tom, že nemají představy o činnostech sociálních služeb, z čehož následně usoudili, že sociální služby nemusí napomáhat osobám se zrakovým postižením se zapojením se do běžného života.

Položka č. 10:

Graf 10 Co je to raná péče?

Téměř polovina žáků, konkrétně 47 %, na otázku týkající se rané péče odpovědělo, že raná péče je sociální služba, která je poskytována rodinám s dítětem se zdravotním postižením od narození do 7 let. Tato kladná odpověď týkající se znalosti služby rané péče může být zapříčiněna výskytem služby rané péče ve městech Ostrava i Olomouc. V Opavě sice sídlo služby rané péče nenajdeme, ale Opava spadá do Moravskoslezského kraje, z čehož vyplývá, že působnost služby rané péče v Ostravě v rámci celého kraje zahrnuje také ranou péči poskytovanou taktéž v Opavě. 32 % žáků odpovědělo, že je raná péče sociální službou poskytující péči rodinám s dítětem se zdravotním postižením od narození do 18 let. Odpověď „*raná péče je sociální služba poskytována dětem od narození do 18 let*“ označilo 18 % respondentů a 3 % respondentů označilo, že raná péče pro děti se zdravotním postižením neexistuje. Dotazovaní žáci byli ve věku 14-20 let, takže lze předpokládat, že možná nemají představu o službě rané péče z důvodu péče o děti do 7 let, protože je to služba poskytována mimo jejich věkovou kategorii.

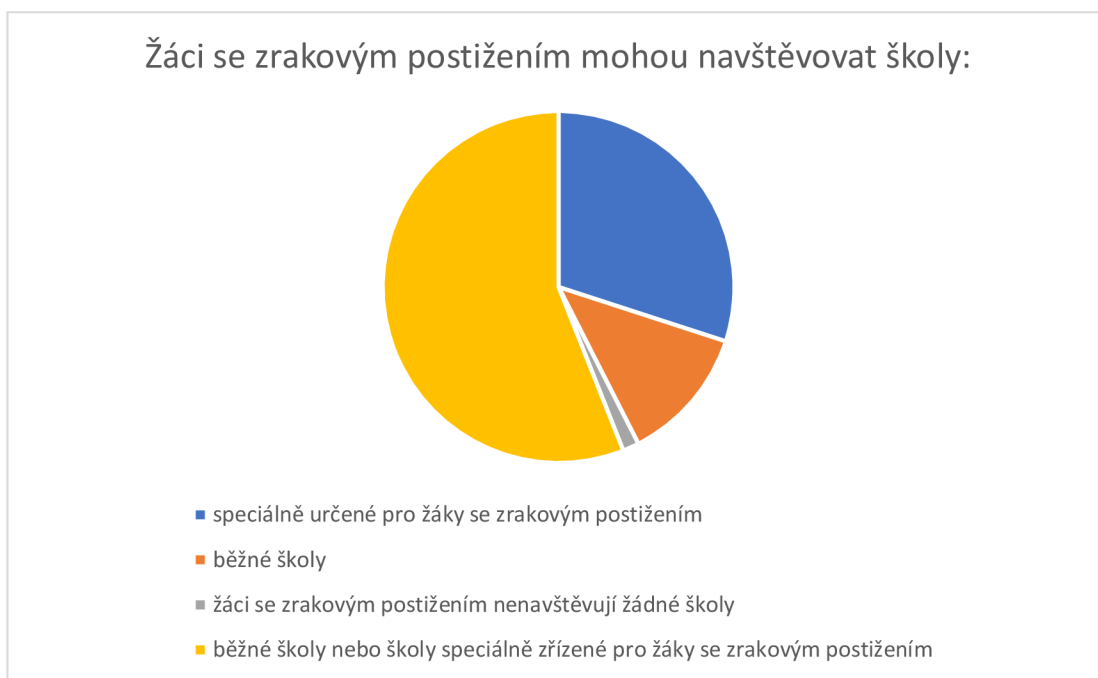
Položka č. 11:

Graf 11 Jaké mohou být speciálně zřízené školy pro žáky se zrakovým postižením

Následující položka se týkala speciálně určených škol, které mohou být zřizovány pro žáky se zrakovým postižením. 82 % respondentů uvedlo, že takovéto školy mohou být mateřské, základní i střední. Z této odpovědi můžeme usoudit, že žáci mají představu o tom, že pro žáky se zrakovým postižením jsou zřizovány školy ve všech vzdělávacích vstupních. Pouze 10 % žáků odpovědělo, že pro žáky jsou zřizovány školy pouze základní, 7 % odpovědělo, že se jedná o školy mateřské a 3 % odpověděla, že školy pro žáky se zrakovým postižením jsou pouze střední.

Položka č. 12

Graf 12 Jaké školy mohou navštěvovat žáci se zrakovým postižením?

Položka č. 12 navazuje na položku č. 13 týkající se speciálně určených škol pro žáky se zrakovým postižením. 56 % respondentů, což je nadpoloviční většina, odpovědělo, že žáci se zrakovým postižením mohou navštěvovat jak školy běžného typu, tak školy speciálně zřízené pro žáky se zrakovým postižením. Tato odpověď může vyplývat ze zkušeností žáků s inkluzivním vzděláváním, takže se oni sami mohou se žáky se zrakovým postižením ve školách setkávat a na tomto základě si utvářet své představy o možnostech vzdělávání žáků se zrakovým postižením. 30 % žáků zvolilo odpověď zahrnující představy týkající se pouze škol speciálně určených pro žáky se zrakovým postižením. Možnost „*Běžné školy*“ zvolilo 13 % dotazovaných žáků, což může představovat takovou skupinu žáků, která má či měla se spolužáky se zrakovým postižením vlastní zkušenost. Pouze 2 % respondentů uvedla, že žáci se zrakovým postižením nenavštěvují žádné školy.

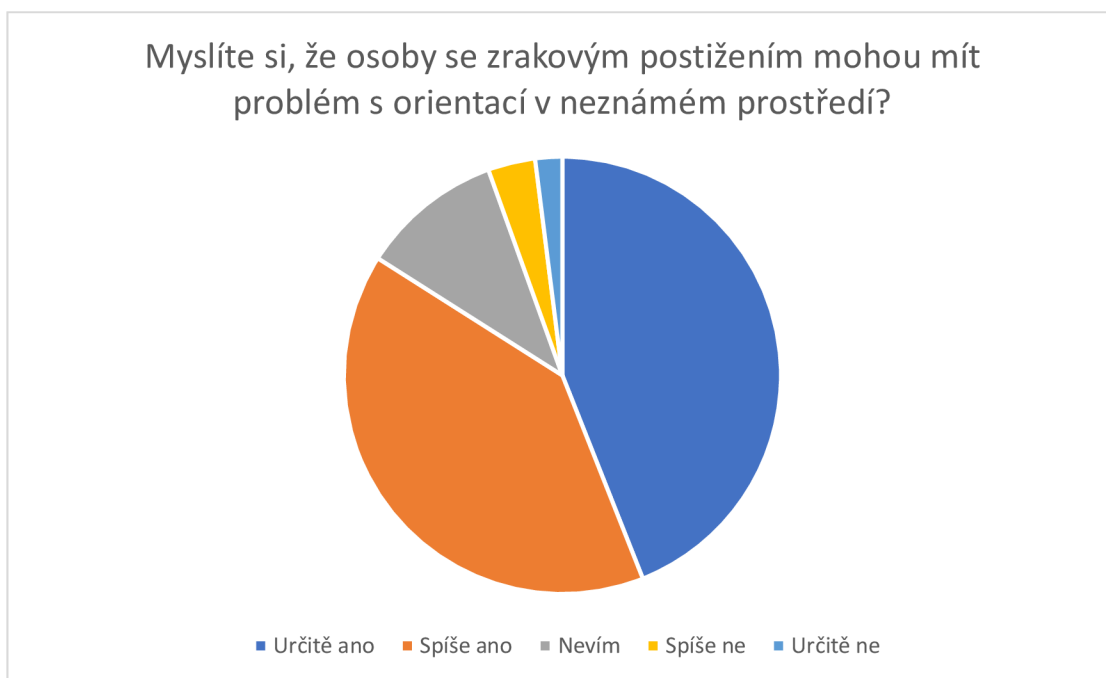
Položka č. 13:

Graf 13 Je práce pro osoby se zrakovým postižením snadno dostupná?

Třináctá položka se týkala zaměstnávání osob se zrakovým postižením kdy 58 % respondentů, což je více než polovina dotazovaných, uvedlo, že *Spíše ne*. Takové vysoké zastoupení žáků se domnívá, že práce pro osoby se zrakovým postižením spíše není snadno dostupná. Tuto odpověď mohli zvolit z důvodu neznalosti možnosti využívání určité podpory v zaměstnání u osob se zdravotním postižením. Samozřejmě zde můžeme brát v úvahu i různé typy postižení. 19 % respondentů odpovědělo, že „*Určitě ne*“. Touto odpovědí žáci dali najevo, že práce pro osoby se zrakovým postižením pro ně jednoznačně není snadno dostupná. Odpověď „*Nevím*“ uvedlo 10 % respondentů. V tomto případě si žáci pravděpodobně nejsou jisti, jakou práci a s jakou možnou podporou mohou osoby se zrakovým postižením vykonávat. 9 % dotazovaných žáků uvedlo odpověď „*Spíše ano*“ a 5 % žáků uvedlo odpověď „*Určitě ano*.“ To znamená, že si jen malé procento respondentů uvědomuje důležitost zařazování osob se zrakovým postižením do pracovního procesu a možnost využívání určité podpory za účelem setrvání na vhodné pracovní pozici.

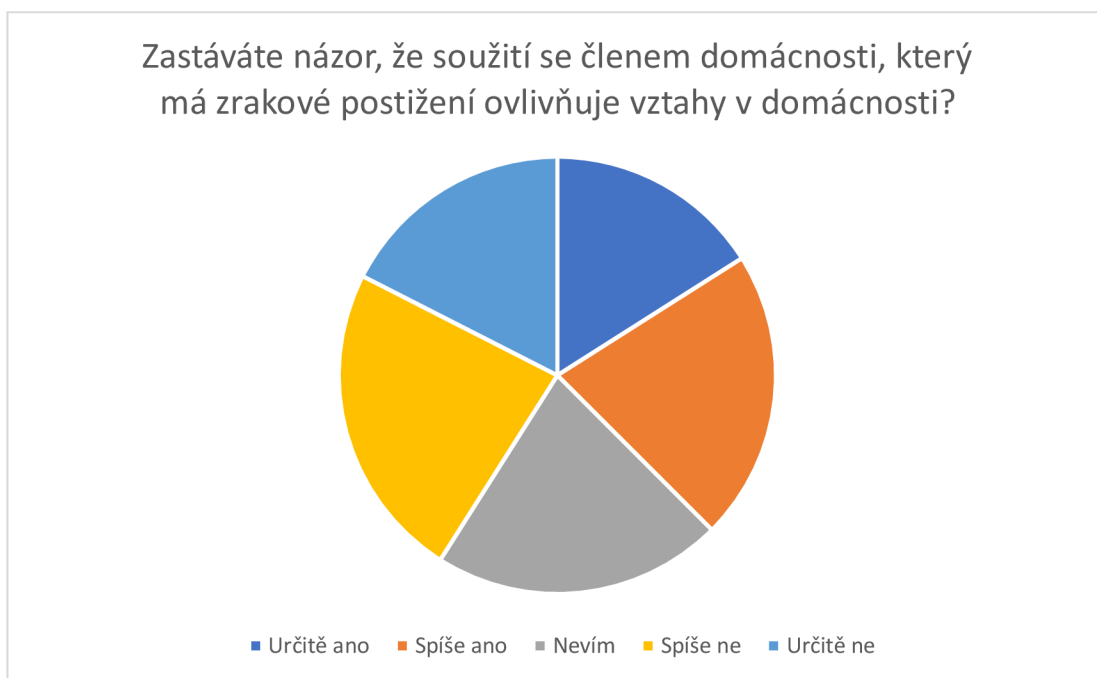
Položka č. 14:

Graf 14 Mohou mít osoby se zrakovým postižením problém s orientací v neznámém prostředí?

Nejčastější odpovědí v této položce byla odpověď „*Určitě ano*“, kterou zvolilo 44 % respondentů. Druhou nejčastější odpovědí byla odpověď „*Spíše ano*“, kterou zvolilo 40 % respondentů. U těchto dvou nejčastěji zvolených odpovědí předpokládáme, že žáci mají dobré povědomí o tom, že osoby se zrakovým postižením mohou mít problém s orientací v neznámém prostředí a nápomocny jim mohou být právě například kompenzační pomůcky, které jim orientaci v prostředí mohou značně usnadnit. Odpověď „*Nevím*“ zvolilo 11 % respondentů. 4 % dotazovaných žáků uvedlo odpověď „*Spíše ne*“ a 2 % žáků uvedla odpověď „*Určitě ne*.“ Jen velmi nízké procento dotazovaných žáků tedy uvádí, že si myslí, že osoby nemají nebo téměř nemají problém s orientací v neznámém prostředí.

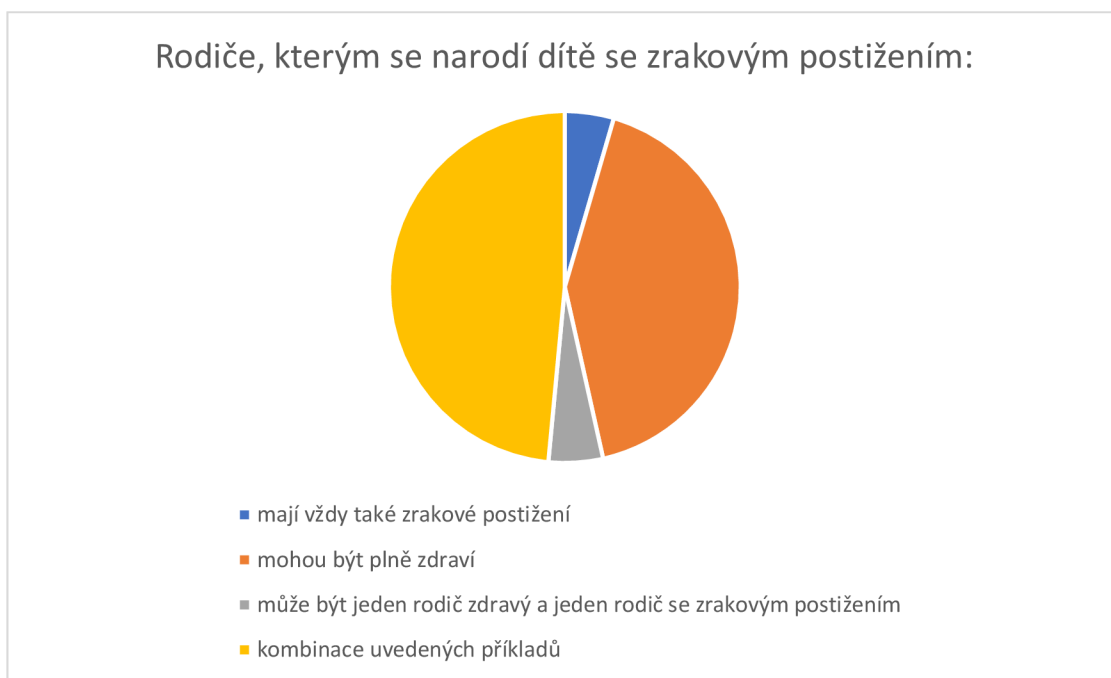
Položka č. 15:

Graf 15 Pokud je v rodině člen se zrakovým postižením ovlivňuje zrakové postižení vztahy v rodině?

Již při letmém pohledu na tento graf můžeme vidět, že jsou zde jednotlivé odpovědi zastoupeny téměř rovnoměrně. Přesto bylo nejvíce zastoupenou odpovědí (24 % respondentů) tvrzení „*Spíše ne*“. Tito žáci nezastávají názor, že by osoba se zrakovým postižením ovlivňovala vztahy v domácnosti. 22 % respondentů zvolilo odpověď *Spíše ano*, kterou zastávají názor, že osoba se zrakovým postižením může ovlivňovat vztahy v rodině. Stejný počet žáků zvolilo odpověď „*Nevím*“. 18 % žáků uvedlo odpověď „*Určitě ne*“, kterou žáci zastávají názor, že zrakově postižený člen domácnosti jednoznačně neovlivňuje její vztahy. Odpověď „*Určitě ano*“ zvolilo 16 % žáků, kteří naopak říkají, že vztahy v rodině jsou ovlivněny soužitím se členem se zrakovým postižením.

Položka č. 16:

Graf 16 Rodiče dětí se zrakovým postižením

49 % respondentů zvolilo odpověď „kombinace uvedených příkladů“. Tato kombinace zahrnovala následující faktory: rodiče dětí se zrakovým postižením mohou mít také zrakové postižení, nebo mohou být plně zdraví, případně se může jednat o jednoho zdravého rodiče a jednoho rodiče se zrakovým postižením. U této odpovědi můžeme předpokládat, že si žáci uvědomují vliv dědičnosti, ale i možnosti vzniku zrakové vady bez vlivu dědičnosti na jedince. Velmi podobný počet respondentů (42 %) odpovědělo, že rodiče dětí se zrakovým postižením mohou být plně zdraví. 5 % respondentů uvedlo, že rodiče dětí se zrakovým postižením mají vždy také zrakové postižení a stejný počet respondentů uvedlo, že se může jednat o jednoho rodiče zdravého a jednoho rodiče se zrakovým postižením v případě narození dítěte se zrakovým postižením.

Položka č. 17:

Zkuste vyjmenovat alespoň 3 pomůcky, které by mohla využívat osoba se zrakovým postižením.

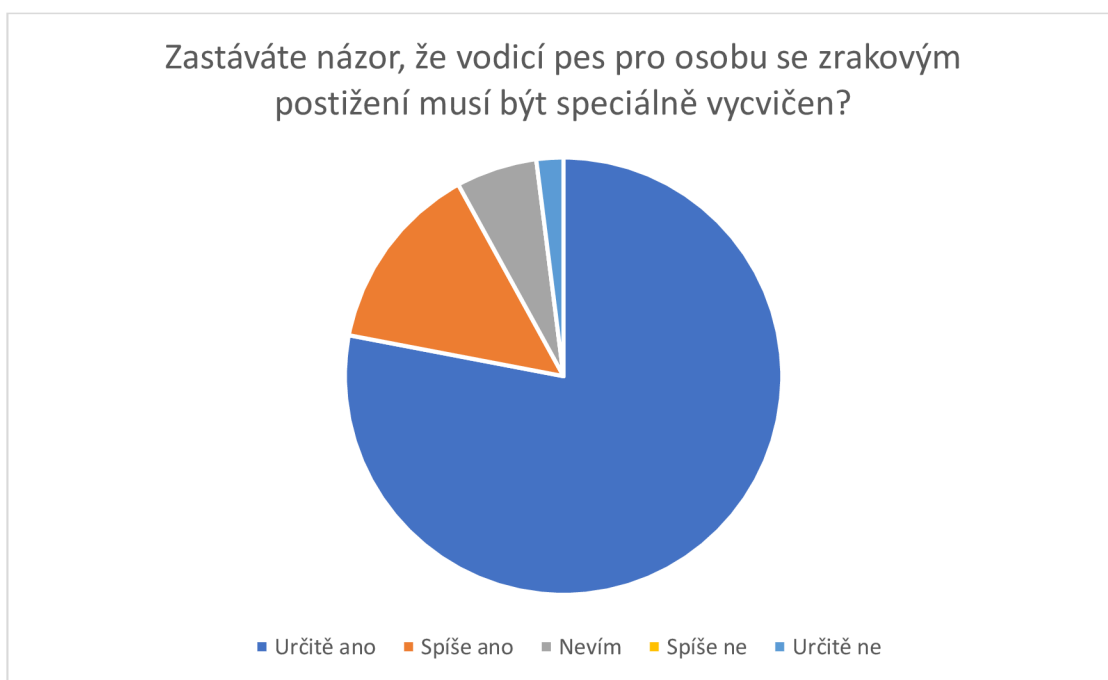
Nejčastější pomůckou, kterou žáci uváděli, byla bílá hůl. Přestože ve většině případů žáci psali označení bílá hůl, někdy se objevovaly názvy jako hůl, hůlka, slepecká hůl a asistenční nebo orientační hůl. Označení slepecká hůl se mohlo vyskytovat z důvodu

odvození od slova „slepec“, které je ve společnosti ještě stále používáno častěji než označení „nevidomý“, přestože se s označením slepec v současné odborné terminologii už nesetkáváme.

Další nejčastější psanou pomůckou byl vodící pes. Často byl vodící pes označován termíny asistenční pes, speciálně vycvičený pes, pes nebo slepecký pes. Důvodem četnosti výskytu této odpovědi může být nepřehlédnutelnost vodícího psa. Třetí nejčastější pomůckou byly brýle nebo kontaktní čočky.

Zřídka se objevovaly pomůcky jako jsou počítač, lupa, telefon, tablet, Braillovo písmo, diktafon, okluzor, hladinka nebo chytré hodinky. Tyto uvedených pomůcek, které žáci uváděli, můžeme shrnout pod pomůcky, které často doprovázejí životy každého žáka, ať už se jedná o mobilní telefon, tablet nebo počítač. Stojí tedy za zmínku, že žáci si pravděpodobně uvědomují, že tyto pomůcky mohou být osobám se zrakovým postižením značně nápomocné z důvodu možnosti například hlasového ovládání či zvukového výstupu.

Položka č. 18:

Graf 17 Speciální výcvik vodícího psa

Více než polovina dotazovaných, konkrétně 78 % respondentů, uvedlo odpověď „*Určitě ano.*“ Většina žáků tudíž zastává názor, že vodící pes pro osobu se zrakovým postižením musí být speciálně vycvičen. Znalost tohoto faktu se může prolínat taktéž s předchozí položkou číslo 17, ve které měli respondenti uvést pomůcky pro osoby se zrakovým postižením, přičemž jednou z nejčastějších odpovědí byl právě vodící pes. Jako pozitivum této odpovědi uvádíme,

že žáci mají představu o tom, že vodící pes musí absolvovat speciální výcvik. 14 % žáků uvedlo odpověď „Spíše ano“. Odpověď „Nevím“ zvolilo 6 % žáků. 2 % žáků zvolila odpověď „Určitě ne.“ Ani jeden respondent nezvolil odpověď „Spíše ne.“

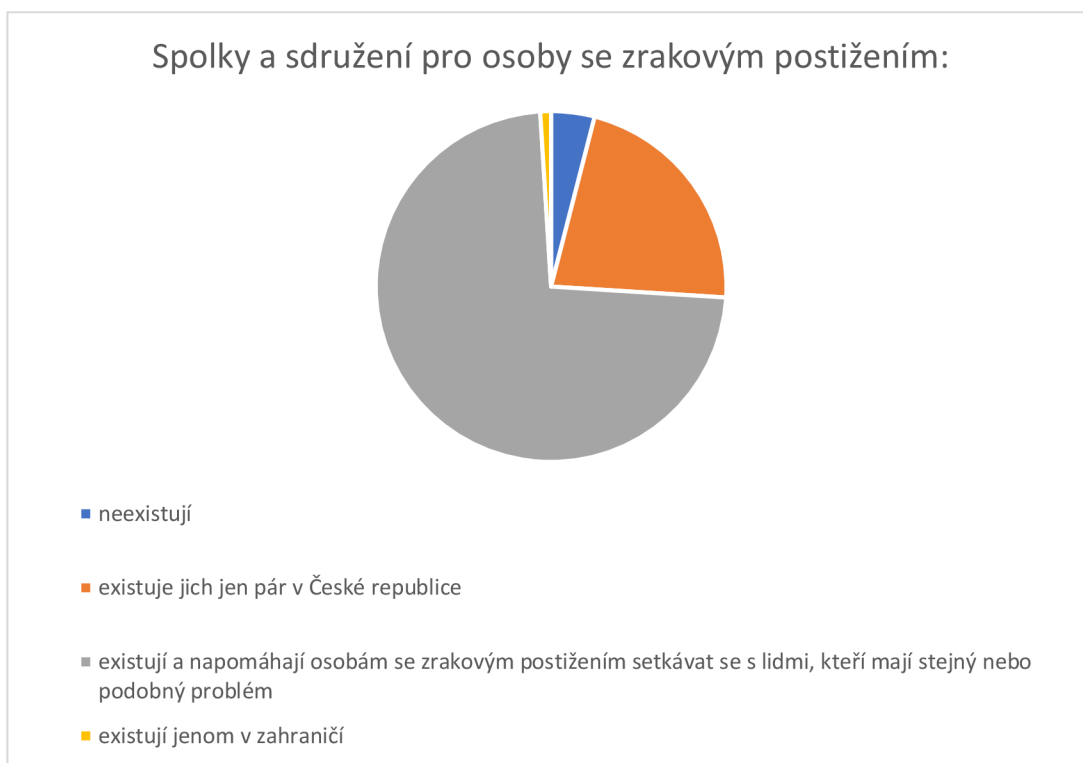
Položka č. 19:

Graf 18 Braillovo písmo

Na otázku týkající se Braillova písma odpovědělo 90 % respondentů, že se jedná o písmo pro osoby se zrakovým postižením. Jelikož téměř většina respondentů uvedla znalost pojmu Braillova písma, můžeme předpokládat, že žáci mají dobré představy o tom, že osoby se zrakovým postižením mohou využívat vlastní, specifický typ písma. 5 % odpovědělo že se jedná o znakový jazyk, 3 % žáků uvedlo, že se jedná o obrázkové písmo a stejné procento žáků uvedlo, že Braillovo písmo je klasické tiskací písmo.

Položka č. 20:

Graf 19 Spolky a sdružení pro osoby se zrakovým postižením

Na poslední otázku týkající se Spolků a sdružení pro osoby se zrakovým postižením 73 % respondentů odpovědělo, že takovéto spolky a sdružení existují a napomáhají osobám se zrakovým postižením setkávat se s lidmi, kteří mají stejný nebo podobný problém. Díky této většinové odpovědi můžeme předpokládat, že žáci mají představu o tom, že existují Spolky a sdružení pro osoby se zrakovým postižením a tuší, jaké jsou jejich úlohy vzhledem k osobám se zrakovým postižením. 22 % respondentů odpovědělo, že Spolků a sdružení existuje jen pár v České republice. Odpověď „neexistují“ označilo 4 % respondentů a 1 % respondentů označilo odpověď „existují jenom v zahraničí.“

5.3 PREZENTACE VÝSLEDKŮ

V rámci diplomové práce byl zvolen hlavní cíl a dílčí cíle. Hlavním cílem bylo zjistit, zda žáci mají představy o poskytování poradenských služeb osobám se zrakovým postižením. Bylo zjištěno, že žáci základních a středních škol, kteří byli respondenty dotazníkového šetření, mají představy o poskytování poradenských služeb osobám se zrakovým postižením. Bylo navráceno 200 dotazníků, ve kterých jsme se z jednotlivých odpovědí dozvídali o daných položkách představ žáků. Vzhledem k neustálému rozvoji poradenských služeb nejen pro osoby se zrakovým postižením považujeme za důležité zmapování aktuální situace představ intaktních

žáků škol na tuto problematiku. Ačkoli se nejednalo vždy o správné představy, v určitých oblastech mají žáci pravdivé představy o poradenských službách. Byla tedy zmapována aktuální situace žáků ve školách a zjištěny jejich představy. Hlavní cíl považujeme za naplněný.

Na základě hlavního cíle práce byly zvoleny tři dílčí cíle. Prvním dílčím cílem bylo zjistit, zda žáci mají představy o poradenských službách, které jsou poskytovány osobám se zrakovým postižením ve školském a sociálním resortu. Na tento dílčí cíl jsme našli odpověď v položkách číslo 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13 a 20. Z uvedených odpovědí usuzujeme, že žáci mají představy o poradenských službách poskytovaných osobám se zrakovým postižením ve školském a sociálním resortu. Tento dílčí cíl považujeme za naplněný, jelikož jsme pomocí uvedených dotazníkových položek zjistili představy žáků o poradenských službách, které jsou poskytovány osobám se zrakovým postižením ve školském a sociálním resortu. Téměř ve většině položkách přibližně 50 % žáků odpovědělo na otázky vztahující se k poradenským službám ve školském a sociálním resortu adekvátně.

Dalším dílčím cílem bylo zjistit, zda žáci mají představy o činnostech, které mohou poskytovat poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením. Odpovědi na tento cíl jsme nacházeli v položkách č. 9, 17, 18 a 19. V těchto položkách byla taktéž otevřená otázka týkající se znalostí kompenzačních pomůcek pro osoby se zrakovým postižením. V této odpovědi se žáci taktéž prokázali znalostmi v této oblasti, jelikož právě s výběrem a zaškolením kompenzačních pomůcek mohou pomoci poradenské služby. Druhý dílčí cíl taktéž považujeme za naplněný, jelikož jsme zjistili, že žáci mají představy o činnostech, které mohou poskytovat poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením.

Posledním, třetím dílčím cílem bylo zjistit, zda dotazovaní žáci mají představy o osobách se zrakovým postižením a možných dopadech tohoto postižení na jejich život. Na tyto dílčí cíle odpovídali položky č. 4, 5, 14, 15 a 16. Tyto položky se týkaly terminologie a etiologie zrakového postižení. Žáci vyjadřovali své představy v odpovědích dotazníkových položek. Nejednoznačná byla odpověď týkající se možnosti dopadů zrakového postižení na soužití s tímto členem v jedné domácnosti. I přes toto zaváhání považujeme třetí dílčí cíl za naplněný, jelikož z odpovědí žáků víme, že mají představy o osobách se zrakovým postižením a dopadech tohoto postižení na jejich život.

Na základě cíle práce a jeho dílčích cílů byly zvoleny výzkumné hypotézy.

První výzkumná hypotéza (H1) zněla: „*Žáci základních a středních škol mají představy o tom, jaké služby ve školské a sociální oblasti jsou nabízeny osobám se zrakovým postižením.*“ K této výzkumné hypotéze se vztahují stejné dotazníkové položky jako k prvnímu dílčímu cíli.

V položce číslo 6, která se zaměřovala na možné poradenské pracovníky, kteří mohou poskytovat poradenské služby odpovědělo 54 % respondentů, že poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením by měl poskytovat speciální pedagog, psycholog i lékař. Z této odpovědi je patrné, že si žáci uvědomují přesah poradenských služeb do jednotlivých resortů a důležitost multidisciplinárního týmu.

Položka číslo 7 souvisí s předchozí položkou. Položkou číslo 7 jsme zjišťovali, zda žáci ví, kde mohou být poskytované poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením. 53 % respondentů zvolilo odpověď, že mohou být poskytované ve zdravotnictví, ve školství i v sociálních službách. Z této odpovědi vyplývá, že žáci mají představy o poradenských službách poskytovaných v jednotlivých resortech a jejich meziresortní spolupráci.

52 % respondentů zvolilo v položce číslo 8 odpověď „Nevím.“ Položka se týkala znalosti názvu speciálně pedagogického centra jakožto instituce, která poskytuje poradenské služby osobám nejen se zrakovým postižením ve školství. Tato odpověď je velmi překvapivá, ale předpokládáme, že žáci znají spíše pedagogicko-psychologickou poradnu.

Další položka vztahující se k hypotéze H1 byla zaměřena na sociální službu, konkrétně ranou péči. 47 % respondentů zvolilo správnou odpověď – jedná se o sociální službu, která je poskytována rodinám s dítětem se zdravotním postižením od narození do 7 let. Další významnou hodnotou je 32 % respondentů, kteří odpovídali, že se jedná o sociální službu pro rodiny s dítětem se zdravotním postižením od narození do 18 let. I přesto, že se nejedná o odpověď správnou z důvodu věku dítěte, respondenti označili v této odpovědi správně fakt, že se jedná o sociální službu pro rodinu s dítětem se zdravotním postižením.

82 % respondentů zvolilo odpověď, že speciálně určené školy pro žáky se zrakovým postižením mohou být jak mateřské, tak základní a střední. Tato odpověď poukazuje na správné představy intaktních žáků o školách speciálně zřízených pro žáky se zrakovým postižením. Současně 56 % respondentů odpovědělo, že žáci se zrakovým postižením mohou navštěvovat školy běžného typu, nebo školy speciálně zřízené pro žáky se zrakovým postižením. Zároveň nám obě tyto odpovědi podávají informaci o tom, že žáci mají představy o možnostech vzdělávání žáků se zrakovým postižením. Tato odpověď může vyplývat z vlastní zkušenosti žáků.

Položka číslo 13 už se týkala spíše sociálních služeb, konkrétně přístupu k zaměstnání u osob se zrakovým postižením. 58 % respondentů uvedlo, že pro osoby se zrakovým postižením práce spíše není snadno dostupná. Jak už bylo zmíněno u komentáře pod dotazníkovou položkou, žáci pravděpodobně nemají představy o možné podpoře osob se zrakovým postižením při hledání zaměstnání a udržení vhodného zaměstnání.

Pozoruhodný výsledek přináší položka číslo 20, ve které 73 % respondentů zvolilo odpověď, že spolky a sdružení pro osoby se zrakovým postižením napomáhají osobám se zrakovým postižením setkávat se s lidmi, kteří mají stejný nebo podobný problém.

Na základě uvedených odpovědí můžeme konstatovat, že žáci mají správné představy o poradenských službách ve školní a sociální oblasti, které jsou poskytovány osobám se zrakovým postižením. Proto na základě uvedených hodnot **potvrzujeme** hypotézu H1.

Druhá výzkumná hypotéza (H2) zněla: „*Žáci základních a středních škol mají představy o činnostech, které poskytují poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením.*“ K této hypotéze jsme přiřadili stejné dotazníkové položky jako k druhému dílčímu cíli.

Položka číslo 9 ověřovala, zda žáci zastávají názor, že sociální služby pro osoby se zrakovým postižením napomáhají se zapojením se do běžného života. 42 % respondentů zvolilo odpověď „*Určitě ano*“ a také 37 % respondentů odpovědělo „*Spíše ano.*“ Tyto hodnoty nám dovolují usuzovat na dobré povědomí žáků o tom, že sociální služby napomáhají osobám se zrakovým postižením se zapojením se do běžného života. Další dotazníková položka vztahující se k této hypotéze se týkala kompenzačních pomůcek. Žáci měli v otevřené položce uvést nejčastější kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením. Nejčastěji byly uváděny následující pomůcky: bílá hůl, vodící pes a brýle nebo kontaktní čočky. Položku k této hypotéze a dílčímu cíli vztahujeme proto, jelikož právě vhodný výběr a pomoc s nácvikem využívání vhodné kompenzační pomůcky bývají činnostmi prováděné v poradenských zařízeních. Více než polovina respondentů (78 %) zvolilo odpověď „*Určitě ano*“ na otázku týkající se toho, zda vodící pes pro osobu se zrakovým postižením musí být speciálně vycvičen. 90 % respondentů v dotazníkové položce číslo 19 odpovědělo, že Braillovo písmo je písmo pro osoby se zrakovým postižením.

Na základě těchto hodnot můžeme **potvrdit** hypotézu H2.

Třetí výzkumná hypotéza (H3) zněla: „*Žáci základních a středních škol mají představy o možnostech dopadu zrakového postižení na osobnost a život jedince se zrakovým postižením.*“ Stejně jako v předchozích případech, také k této hypotéze připojujeme dotazníkové položky vztahující se ke třetímu výzkumnému cíli.

Jednou z položek vztahující se k této hypotéze je položka číslo 4, která zněla: „*Kdo je osoba se zrakovým postižením?*“ 65 % respondentů zvolilo odpověď „*kombinace uvedených příkladů,*“ což znamenalo současně osobu, která je zcela nevidomá, osobu, která nemůže rozeznat barvy a osobu, která vidí jen částečně. Z této odpovědi vyplývá, že žáci mají představu o různých typech zrakového postižení, které nemusí znamenat pouze úplnou ztrátu zraku. 86 % respondentů na otázku týkající se etiologie zrakového postižení uvedlo, že se osoba

se zrakovým postižením může s postižením narodit, ale také je získat v průběhu života. Otázka týkající se zhoršené orientace v prostředí, což může představovat jeden z dopadů na život jedince se zrakovým postižením, zvolilo 44 % respondentů odpověď „*Určitě ano*“ a 40 % respondentů zvolilo odpověď „*Spíše ano*.“ Znamená to, že si žáci uvědomují možnost nepříznivého dopadu postižení na život jedince. Zajímavé odpovědi nám přinesla položka číslo 15, kterou jsme zjišťovali, zda žáci zastávají názor, že soužití se členem domácnosti, který má zrakové postižení, může ovlivňovat vztahy v domácnost. V grafu číslo 15 můžeme vidět rozložení koláčového grafu, ze kterého je na první pohled vidět téměř rovnoměrné rozložení všech pěti nabízených odpovědí. 24 % respondentů, což byla nejvyšší hodnota, zvolilo odpověď „*Spíše ne*“ a 22 % respondentů zvolilo odpověď „*Spíše ano*“; 22 % respondentů pak odpovědělo „*Nevím*.“ Z této položky tak vyplývá, že žáci nemají představy o možnostech dopadů na vztahy v domácnosti se členem se zrakovým postižením. Usuzujeme tak z různorodosti těchto odpovědí. Poslední položkou vztahující se k této hypotéze je položka číslo 16. 49 % respondentů zvolilo odpověď „*kombinace uvedených příkladů*,“ což zahrnuje trojí možnosti – rodiče dětí se zrakovým postižením mohou mít také zrakové postižení, dále možnost, že rodiče disponují plným zdravím a jednak smíšenou možnost, kdy může být jeden rodič zdravý a jeden rodič se zrakovým postižením.

Výsledkem je **potvrzení** hypotézy H3.

6 DISKUZE

Poradenské služby hrají v životě osob se zrakovým postižením bezpochyby významnou roli. V posledních letech se poradenské služby stávají čím dál více dostupnými, a to jak v resortu zdravotnictví, tak ve školství a v sociálních službách. Tím, že se tyto služby stávají snadno dostupnými a napomáhají jedincům se zrakovým postižením v co nejvyšší míře zapojit se do všech činností společnosti, rezonují současně i ve společnosti, takže na ně intaktní jedinci mohou reagovat. Představy si každý jedinec vytváří v průběhu života na základě informací získaných ze sociokulturního prostředí a interakcí s dalšími jedinci. V diplomové práci jsme se rozhodli zaměřit se na intaktní žáky základních a středních škol, kteří se nejen v rámci vzdělávání, ale také zkušeností z běžného života mohou setkávat s osobami se zrakovým postižením. Chtěli jsme zjistit, zda si žáci uvědomují možnosti, které osobám se zrakovým postižením nabízí využívání poradenských služeb. Proto jsme na základě výzkumu provedeného v této diplomové práci zvolili cíl, kterým bylo zjistit představy intaktních žáků o poradenských službách, které jsou osobám se zrakovým postižením poskytovány. Výzkumné šetření proběhlo za pomoci kvantitativního výzkumu a jako metoda sběru dat byla použita metoda dotazníku. Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit jednotlivé představy dotazovaných respondentů a z jeho výsledků zodpovědět výzkumný cíl a jeho dílčí cíle. V následujících řádcích budou získaná data shrnuta a následně srovnána s poznatky dalších výzkumných šetření zaměřených na danou problematiku.

Do dotazníkového šetření se zapojilo 6 základních a středních škol z Opavy, Ostravy a Olomouce a navrátilo se 200 dotazníků. Největší zastoupení (19 %) měla věková kategorie čtrnáctiletých žáků, to znamená žáků 2. stupně základních škol. Zapojilo se 55 % žáků mužského pohlaví a 45 % pohlaví ženského. Navráceno bylo 200 dotazníků, proto se jedná pouze o část žáků z Opavy, Ostravy a Olomouce, zapojených do tohoto výzkumu.

Hlavním cílem práce bylo zjistit, zda mají žáci představy o poradenských službách, které jsou poskytovány osobám se zrakovým postižením. Tento výzkumný cíl byl naplněn, jelikož jsme zjistili, že žáci na základě odpovědí dotazníkového šetření skutečně mají představy o poskytovaných službách pro osoby se zrakovým postižením. Žáci se prokázali znalostmi v oblasti různých typů poradenských služeb, ale také poradenských pracovníků, kteří poradenské služby poskytují. Dle výzkumu mají povědomí o činnostech poradenských zařízení a také o možných dopadech zrakového postižení jak na osobnost daného jedince, tak na rodinné vztahy a život v jedné domácnosti. Z tohoto hlavního výzkumného cíle byly zvoleny tři dílčí cíle.

Prvním dílčím cílem bylo zjistit, zda žáci mají představy o poradenských službách pro osoby se zrakovým postižením ve školském a sociálním resortu. Zjistili jsme, že žáci mají představy v této oblasti, jak například vyplynulo z výsledků u dotazníkové položky číslo 7, ve které 53 % respondentů uvedlo, že poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením mohou být poskytovány ve zdravotnictví, ve školství i v sociálních službách. 47 % respondentů také zvolilo správnou odpověď v dotazníkové položce číslo 10, kde odpovědí na otázku „*Co je raná péče*“ bylo následující: „*Raná péče je sociální služba pro rodiny s dítětem se zdravotním postižením od narození do 7 let.*“ 73 % respondentů má představy o existenci spolků a sdružení pro osoby se zrakovým postižením, které jim napomáhají setkávat se s lidmi se stejným nebo podobným hendikepem. V dotazníkových položkách vztahujících se také k tomuto dílčímu cíli byly zahrnuty položky zaměřené na školy speciálně zřízené pro žáky se zrakovým postižením. 82 % respondentů správně odpovědělo, že takovéto školy mohou být jak mateřské, tak základní i střední. Dále také 56 % žáků zvolilo adekvátní odpověď, že se žáci se zrakovým postižením mohou vzdělávat jak na školách speciálně zřízených pro žáky se zrakovým postižením, tak ve školách běžného typu. Tyto hodnoty dokumentují, že větší polovina žáků má představy o poradenských službách ve školském a sociálním resortu, které jsou osobám se zrakovým postižením poskytovány. Zde stojí za zmínku výzkum, který uskutečnila Cudziková (2019). Výzkum byl zaměřen na postoje žáků 1. stupně základních škol na problematiku inkluze. Respondenti byli ze škol v Moravskoslezském kraji, což zahrnuje také část námi oslovených respondentů výzkumu. Výsledky výzkumu poukazují na to, že žáci sice mají představy o společném vzdělávání se žáky se SVP, stejně tak jako výsledky našeho výzkumu, ale pouze „22 % probandů vnímá odlišnost jako pozitivní.“ V závěrečných výsledcích výzkumu je zdůrazněna velká potřeba komunikace třídních kolektivů s vyučujícími o problematice společného vzdělávání žáků se SVP, aby se zvýšila obeznámenost s danou problematikou a rozvíjely se tak o žácích se zrakovým postižením reálné představy. S těmito výsledky jednoznačně souhlasíme. Přestože respondenti námi provedeného výzkumu byli žáci 2. stupně základních škol a středních škol, zatímco respondenti výzkumu Cudzikové (2019) žáci 1. stupně, výrazně to doplňují fakta, že žáci obou výzkumů mají představy o možnostech vzdělávání žáků se SVP, ale pouze velmi malé procento dotazovaných ve společném vzdělávání vidí pozitivum.

Můžeme zmínit také výzkum Matulové (2017), jehož cílem bylo „*zjištění postojů žáků běžných škol k minoritní skupině žáků se zrakovým postižením.*“ V rámci polostrukturovaných rozhovorů bylo zjištěno, že intaktní žáci základních škol mají kladné postoje k žákům se zrakovým postižením, vnímají jednotlivé dopady zrakového postižení na běžný život těchto

jedinců a uvědomují si potřebnou míru podpory, kterou tito žáci potřebují. Tento výzkum proběhl na jedné základní škole (neuveďeno město) u žáků 4. a 6. ročníku. Tedy tyto výsledky doplňují výsledky našeho výzkumného šetření a nejedná se taktéž o celoplošné zkoumání v této problematice.

Druhým dílčím cílem bylo zjistit, zda intaktní žáci základních a středních škol mají představy o činnostech, které poskytují poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením. 79 % respondentů uvedlo, že sociální služby pro osoby se zrakovým postižením napomáhají se zapojením do běžného života ve společnosti. Už z této odpovědi jednoznačně vyplývá, že si žáci uvědomují velmi podstatnou činnost, kterou sociální služby provádí. Žáci taktéž uváděli, že dle jejich představ nejčastěji využívané kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením bývá bílá hůl, vodící pes nebo brýle. 78 % respondentů se domnívá, že vodící pes pro osoby se zrakovým postižením musí být speciálně vycvičen, a 90 % žáků správně uvedlo, že Braillovo písmo je písmo pro osoby se zrakovým postižením. Často se setkáváme s tím, že v sociálních službách nebo ve školství probíhá nácvik čtení a psaní Braillova písma, nácvik práce s kompenzačními pomůckami či prostorová orientace, která taktéž může zahrnovat chůzi s vodícím psem. Žáci se dle těchto výpovědí jednoznačně prokázali správnými představami v této oblasti.

Třetí dílčí cíl se týkal představ žáků o možných dopadech zrakového postižení na osobnost a život jedince zrakovým postižením. 86 % respondentů zvolilo odpověď, že osoba se zrakovým postižením se může se postižením narodit, nebo jej získat v průběhu života, tudíž i dopady na život tohoto jedince mohou být značně různorodé, stejně jako daná zraková vada. 65 % respondentů odpovědělo, že o osobě se zrakovým postižením můžeme hovořit jak v kontextu osob nevidomých, tak osob, které nerozeznají barvy, ale také osob, které vidí jen částečně. Žáci se také prokázali dobrým povědomím o možných negativních dopadech, které zrakové postižení přináší při orientaci v prostředí, jelikož 84 % žáků odpovědělo, že osoba se zrakovým postižením z důvodu svého postižení může mít v prostředí zhoršenou orientaci.

K podnětným výsledkům jsme došli také ve výzkumu Holubové (2014), který byl zaměřený na „*zjišťování postojů společnosti k osobám se zrakovým postižením*.“ I přestože tento výzkum byl směřován k široké veřejnosti, nejen žáky základních a středních škol, uvedeme alespoň výsledky dokreslující náš výzkum. Z výsledků vyplývá, že si respondenti uvědomují různý rozsah a etiologii zrakového postižení daných jedinců. S tímto se shodují i výsledky výzkumu prováděného v diplomové práci. Dotazovaní respondenti mají také představy o možnostech vzdělávání žáků se zrakovým postižením a mají také představy o společném vzdělávání všech žáků.

Na základě dílčích cílů byly zvoleny taktéž výzkumné hypotézy. Byla **potvrzena** hypotéza H1, která zněla: *Žáci základních a středních škol mají představy o tom, jaké služby ve školské a sociální oblasti jsou nabízeny osobám se zrakovým postižením.*

Hypotéza H2 *Žáci základních a středních škol mají představy o činnostech, které poskytují poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením* taktéž byla **potvrzena**.

Poslední Hypotéza H3 jsme na základě výsledků výzkumu taktéž **potvrdili**. Její znění bylo následující: *Žáci základních a středních škol mají představy o možnostech dopadu zrakového postižení na život jedince se zrakovým postižením.* Všem třem hypotézám se podrobněji věnujeme v kapitole Presentace výsledků.

I přestože výzkum proběhl pouze u žáků 2. stupně základních škol a středních škol ve městech Opava, Ostrava a Olomouc, považujeme za důležité podílet se na formování představ žáků nejen v problematice osob se zrakovým postižením, ale také v poradenských službách, které mohou tyto osoby využívat. Vzhledem k faktu, že jsou poradenské služby neustále se rozvíjejícími a prostupujícími do většinové společnosti, je potřeba, aby byli intaktní žáci informováni, a utvářeli si tak reálné představy jak o životech těchto osob, tak o poradenských službách, které mohou potřební využívat.

Na základě provedeného výzkumu jsme získali výsledky zachycující jaké představy mají intaktní žáci o poradenských službách pro osoby se zrakovým postižením. Nevíme však, na základě jakých předchozích informací si tyto představy uvědomili. Zda se například jedná o rodinné zázemí či školní prostředí, ve kterém se žáci o této problematice dozvídali nebo informace dostupné na internetu či osobní setkání s nevidomou osobou. Toto vše mohou být skutečnosti podstatné pro utváření představ žáků v této oblasti. To považujeme za možný další rozvoj výzkumu diplomové práce.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Pokud považujeme rozvoj poradenských služeb pro osoby se zrakovým postižením za důležitý a aktuální, stejně důležité je poskytnout také intaktní populaci osvětu a informace o dostupných a využívaných službách, které osoby se zrakovým postižením buď již aktivně využívají, nebo mohou využívat. Porozumění zrakové vadě a specifikům života osob se zrakovým postižením je klíčem k utváření adekvátních názorů a postojů intaktní populace, které vůči lidem s postižením budou mít a zastávat. Zjištěné poznatky proto prostřednictvím této práce chceme směřovat veřejnosti, ale také pedagogům či žákům, kteří byli účastníky výzkumu. Doporučení mohou také pomoci budoucím výzkumníkům, kteří by si vybrali obdobný předmět zkoumání.

Představy nejsou vrozenou osobnostní výbavou každého jedince a vznikají vlivem působení sociokulturních faktorů. Pokud bychom zůstali u utváření představ žáků školního věku a dospívajících, je potřeba informačně vybavit především pedagogy a rodiče, kteří pak mohou informace zprostředkovat svým žákům a dětem, jelikož určité procento představ si utváříme právě na základě přejímání od druhých.

K lepšímu povědomí o poradenských službách poskytovaných ve školském resortu mohou sloužit praktické a názorné diskuze nebo zážitkové workshopy (například chodicilide.cz). Na každé základní i střední škole se žáci setkávají se školním poradenským pracovištěm. Přestože jejich služby nemusí všichni žáci využívat, je potřeba žákům představit jejich základní činnosti a možnosti podpory, které nabízí žákům s různými typy zdravotního postižení. Jako stěžejní proto považujeme poskytnout dostatečnou metodickou podporu učitelům, aktivně je vzdělávat a doplňovat jejich poznatky, metody a přístupy reflektující aktuální trendy ve společnosti. Pedagogové pak mohou své nové poznatky prezentovat žákům v přiměřené míře a přiměřeně jejich věku a schopnostem.

Proto jsme se v teoretické části práce pokusili nastínit nárys poradenských služeb pro osoby se zrakovým postižením včetně popisu některých jejich důležitých činností, které poskytují, včetně personálního poskytování těchto služeb. Teoretická část tak může sloužit jako přehled vybraných poradenských služeb, jež může osoba se zrakovým postižením využívat v průběhu svého života.

Abychom mohli hovořit o poznání a porozumění osobám se zrakovým postižením, což jsou předpoklady pro úspěšné zapojování těchto osob do společnosti, považujeme za doporučení osvětovou činnost nejen široké veřejnosti, ale také pedagogům a rodičům za pomoci masmédií, přednášek, článků a seminářů.

ZÁVĚR

V diplomové práci s názvem Představy žáků o poskytování poradenských služeb osobám se zrakovým postižením jsme se zaměřili na zjišťování a mapování představ intaktních žáků základních a středních škol o poradenských službách poskytovaných osobám se zrakovým postižením.

Diplomovou práci jsme rozdělili na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části jsme čtenářům nastínili teoretické náležitosti týkající se pojmu poradenství, jeho možné klasifikace a také cíle. Dále byly uvedeny jednotlivé faktory, které poradenský proces ovlivňují. Tyto teoretické poznatky byly čtenářům objasněny z důvodu návaznosti na další kapitoly. Jednou z dalších kapitol byla kapitola týkající se speciálněpedagogického poradenství poskytovaného ve školství. Tato kapitola byla zaměřena především na možnosti vzdělávání žáků se zrakovým postižením, školní poradenská pracoviště a školská poradenská zařízení, specializovaná na žáky se zrakovým postižením. V další kapitole jsme se věnovali poradenství poskytovanému v sociální oblasti, například institucím poskytující sociální poradenství. Neopomenuli jsme ani kompenzační pomůcky, které u osob se zrakovým postižením často bývají předmětem poradenství z důvodu pomoci při získání a zaškolení práce s nimi. Poslední teoretickou kapitolou jsme věnovali osobě se zrakovým postižením z hlediska klasifikace zrakového postižení a možných dopadů zrakového postižení na osobnost jedince se zrakovým postižením a jeho rodinu.

Na teoretická východiska jsme navázali částí empirickou, v níž jsme v úvodu shrnuli metodologii výzkumného šetření a cíle diplomové práce. Následovalo zpracování získaných dat metodou dotazníku a prezentace jejich výsledků. Získaným výsledkům a poznatkům jsme se dále věnovali v diskuzi a především v doporučení pro praxi.

Pro dosažení potřebných poznatků za účelem zodpovězení cílů výzkumu jsme zvolili metodu dotazníku. Osloveny byly všechny základní a střední školy v Opavě, Ostravě a Olomouci, dohromady 89 škol. Do výzkumu bylo ochotno zapojit se 6 škol, tudíž výsledky výzkumu nemůžeme považovat za celoplošné, ale za pouhé zmapování aktuální problematiky v této oblasti u velmi nízkého počtu respondentů. I přestože dotazníků bylo navraceno pouze 200, ze získaných dat jsme zjistili, že oslovení respondenti mají správné a reálné představy o poskytovaných poradenských službách pro osoby se zrakovým postižením. Žáci mají nejen správné představy o poradenských službách, ale také obecně o zrakovém postižení jako takovém, a především o jeho dopadech na osobnost daného jedince. Tímto považujeme hlavní cíl a dílčí cíle diplomové práce za naplněné.

I přes zmíněné nedostatky, v podobně nízkého počtu respondentů, které výzkumné šetření ovlivnily, považujeme výzkumné šetření za přínosné a dále využitelné. Podařilo se nám splnit stanovené cíle práce.

Výzkum v této diplomové práci jsme provedli pouze u žáků ve městech Opava, Ostrava a Olomouc, ale doufáme, že se tento výzkum stane motivací pro další výzkumníky zainteresované v této oblasti, kteří by mohli výzkum aplikovat i v dalších městech, popřípadě v jednotlivých krajích. Nejen výsledky pramenící z výzkumu této práce, ale také její teoretická východiska mohou využít také pedagogové daných škol a uplatnit je v rámci osvěty, diskuzí a debat ohledně problematiky zrakového postižení.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- AUGUSTA, V. (2014). *Manuál pro zaměstnávání OZP na volném trhu práce*. Ostrava: Centrum vizualizace a interaktivity vzdělávání. ISBN 978-80-260-6239-4.
- BARTOŇOVÁ, M.; PIPEKOVÁ J. (2010). *Poradenské služby ve školách a školských poradenských zařízeních*, 2010. In: PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-198-0.
- BASLEROVÁ, P. a kol. (2012). *Metodika práce asistenta pedagoga se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-3376-9.
- BENDOVÁ, P.; JEŘÁBKOVÁ, K.; RŮŽIČKOVÁ, V. (2006). *Kompenzační pomůcky pro osoby se specifickými potřebami*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1436-8.
- BENEŠ, P.; VRUBEL, M. (2017). *Oftalmologie pro speciální pedagogy*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-264-2.
- BOND. T.; CULLEY, S. (2008). *Integrativní přístup v poradenství a psychoterapii*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-452-6.
- BUBENÍČKOVÁ, H. a kol., (2012). *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum, ISBN 978-80-260-1538-3.
- CUDZIKOVÁ, B. (2019). *Principy inkluze očima žáků 1. stupně základních škol* [online]. Olomouc [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: https://library.upol.cz/arl-upol/cs/csg/?repo=upolrepo&key=25136126699&fbclid=IwAR26eDqtLejpGnkyUn8BvB7j0vQZXk2gLKr_FWZv4CWGrY48TA2pbL8Gg5M. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.
- DRAPELA, V. J.; HRABAL, V. et al. (1995). *Vybrané poradenské směry*. Praha: UK. ISBN 80-7184-011-4.
- EMANOVSKÝ, P. (2013). *Úvod do metodologie pedagogického výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3664-7.
- FINKOVÁ, D. (2010). *Základy tyflopédie – předmět, cíle, techniky prostorové orientace a komunikace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2627-3.
- FINKOVÁ, D. (2012). *Edukace jedinců se zrakovým postižením v kontextu kvality vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3262-5.

FINKOVÁ, D.; LUDÍKOVÁ, L.; RŮŽIČKOVÁ, V.; (2007). *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-1857-5.

GRACE, K. J. (2020). *The ultimate service dog training manual: 100 tips for choosing, raising, socializing and retiring your dog*. New York, NY: Skyhorse Publishing. ISBN 978-1-5107-0317-9

HADJ MOUSSOVÁ, Z. (2002). *Úvod do speciálního poradenství*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-7083-659-8.

HAICL, M. (2008). *Dostupnost, prostorové a technické vybavení poradny*, In: Michalík, J. a kol. *Poradenství uživatelům sociálních služeb*. Olomouc: VCIPZ – sekce vzdělávání. ISBN 978-80-903658-2-7.

HÁJKOVÁ, V.; STRNADOVÁ, I. (2010). *Inkluzivní vzdělávání: [teorie a praxe]*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3070-7.

HAMADOVÁ, P. *Specifika vývoje a včasná pedagogická intervence u dětí se zrakovým postižením*. In: OPATŘILOVÁ, D. (2006). *Pedagogicko-psychologické poradenství a intervence v raném a předškolním věku u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Masarykova univerzita.

HAMADOVÁ, P.; KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L.; NOVÁKOVÁ, Z. (2007). *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-159-1.

HOLUBOVÁ, M. (2014). *Postoje společnosti k osobám se zrakovým postižením* [online]. Olomouc [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: https://library.upol.cz/i2/i2.entry.cls?ictx=upol&plang=cs&pretty=csg&repo=upolrepo&key=48794398557&fbclid=IwAR25pZU7ENiud1Hv_faQfuMtLZ1HSNu6mlLrHudB1eSSiHiHy4PpclQVjuM. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

HORA, O., *Rekvalifikační programy*. In: MATOUŠEK, O., KŘIŠŤAN, A., ed. (2013b). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.

HRADILKOVÁ, T. a kol. (2018). *Praxe a metody rané péče v ČR: Průvodce sociálním modelem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1386-4.

CHRÁSKA, M. (2015). *Kvantitativní metody sběru dat v pedagogických výzkumech*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. ISBN 978-80-7454-553-5.

JEŘÁBKOVÁ, K. a kol. (2016). *Slovník speciálně pedagogické terminologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5264-8.

- JESENSKÝ, J.; et al., (2002). *Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia: sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí Hradec Králové*, Hradec Králové: Gaudeamus. Aktuální otázky speciální pedagogiky. ISBN 80-7041-041-8.
- JURKOVIČOVÁ, P.; REGEC, V. (2013). *Základy speciálněpedagogického poradenství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3695-1.
- JURKOVIČOVÁ, P.; REGEC, V. (2013). *Úvod do speciálněpedagogického poradenství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3699-9.
- KAFIRA [online]. [cit. 2.12.2021]. Dostupné z <http://www.kafira.cz>.
- KAZDOVÁ, H., BUBENÍČKOVÁ, H., (2011). *Pracovní rehabilitace pro osoby se zrakovým postižením (metodický manuál)*. [Online] [cit. 5.11.2021]. Dostupné z <http://archiv.centrumpronevidome.cz/doc/metodika-pracovni-rehabilitace.pdf>
- KIMPLOVÁ, T. (2010). *Ztráta zraku: úvod do psychologické problematiky*. Ostrava: Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-917-9.
- KIMPLOVÁ, T.; KOLAŘÍKOVÁ, M. (2014). *Jak žít s těžkým zrakovým postižením? :souhrn (nejen) psychologické problematiky*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-831-3.
- KOPŘIVA., K. (2006). *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-181-6.
- KRATOCHVÍLOVÁ, J. (2012). *Vzdělávání žáků se zdravotním postižením ve středních školách*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. ISBN 978-80-87063-55-2.
- KRAUS, H. a kol. (1997). *Kompendium očního lékařství*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-079-1.
- KUDELOVÁ, I., (2019). *Vznik a vývoj rané péče u nás*. [online] [cit. 5.11.2021]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/vznik-vyvoj-rane-pece-u-nas>.
- LUDÍKOVÁ, L. (2007). *Manuál základních postupů jednání při kontaktu s osobami se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-1636-6.
- LUDÍKOVÁ, L. a kol. (2005). *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1073-7.
- LUDÍKOVÁ, L.; FINKOVÁ, D. (2013). *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením v raném a předškolním věku*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-3697-5
- MATOUŠEK, O. (2013). *Metody a řízení sociální práce*. 3. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATULOVÁ, M. (2017). *Postoje žáků běžných základních škol k osobám se zrakovým postižením* [online]. Olomouc [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: <https://library.upol.cz/i2/i2.entry.cls?ictx=upol&plang=cs&pretty=csg&repo=upolrepo&key=41908104964&fbclid=IwAR1RyyKFp3JgPgt65TMfWAh9VqrG83hnaWzSw8uECayu301L6fGh6TkORhY>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci.

MATYSKOVA, K. (2009). *Kompenzační pomůcky pro osoby se zrakovým postižením*. Praha: Okamžik — sdružení pro podporu nejen nevidomých. ISBN 978-80-86932-24-8.

MICHALÍK, J. a kol. (2008). *Poradenství uživatelům sociálních služeb*. Olomouc: VCIZP – sekce vzdělávání. ISBN 978-80-903658-2-7.

MIKULKOVÁ, G.; ŠTRAHŮLKOVÁ, K. (eds.) et al. (2014). *Integrovaná síť školních a školských poradenských služeb postupy a doporučení jejího rozvoje*. 1. vyd. Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. ISBN 978-80-7481-061-9.

NOVÁKOVÁ, Z. (2010). *Oftalmopedie*. In: PIPEKOVÁ, J. et al. (2010) *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3. přepracované a rozšířené vydání. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-198-0.

NOVOHRADSKÁ, H. (2009). *Vybrané kapitoly z oftalmopedie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 978-807-3687-311.

NOVOSAD, L. (2009). *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-509-7.

OKAMŽIK [online]. [cit. 2.12.2021]. Dostupné z <https://www.okamzik.cz/>.

PIPEKOVÁ, J. (2010). *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-198-0.

PROCHÁZKA, R.; ŠAMAHAJ, J.; KOLAŘÍK, M.; LEČBYCH, M. (2014). *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada publishing. ISBN 978-80-247-4451-3.

RODEROVÁ, P. (2015). *Edukace osob se zrakovým postižením v osobnostním pojetí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-8091-1.

RODEROVÁ, P.; KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L.; NOVÁKOVÁ, Z. (2007). *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-145-4.

RŮŽIČKA, M.; PASTERIEKOVÁ, L.; SMOLÍKOVÁ, M.; FIALOVÁ, K.; BASLEROVÁ, P. a kol. (2020). *Speciální pedagog a další aktéři školního poradenského pracoviště ve společném vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-5705-8.

RŮŽIČKOVÁ, K. (2011). *Vybrané texty ze speciální pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-099-3.

RŮŽIČKOVÁ, K. (2015). *Rehabilitace zraku slabozrakých a rozvíjení čtenářské výkonnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-383-3.

SCHINDLEROVÁ, O. (2007). *Na ruce si nevidím: praktické dovednosti pro život se zrakovým znevýhodněním*. Praha: Okamžik. ISBN 80-86932-10-9.

SLOWIK, J. (2007). *Speciální pedagogika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1733-3.

SLOWIK, J. (2016). *Speciální pedagogika*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0095-8.

SONS [online]. [cit. 24. 11. 2021]. Dostupné z <https://www.sons.cz>.

STEJSKALOVÁ, K. (2011). *Etiologie těžkého zrakového postižení v dětské populaci*. In: FINKOVÁ, D.; RŮŽIČKOVÁ, V.; STEJSKALOVÁ, K. (2011) *Dítě se zrakovým postižením v raném a předškolním věku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, CD-ROM. ISBN 978-80-244-2743-0.

SVOBODA, P. (2012). *Metodologie kvantitativního speciálněpedagogického výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3067-6.

ŠÁNDOROVÁ, Z. (2017). *Raná péče v referenčním poli speciální pedagogiky a sociálních služeb*. Univerzita Pardubice: Fakulta filozofická katedra věd o výchově. ISBN 978-80-7560-0054-7.

TANNENBERGEROVÁ, M. (2016). *Průvodce školní inkluzí aneb Jak vypadá kvalitní základní škola současnosti?* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7552-008-1.

VÁGNEROVÁ, M. (2014). *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5.

VRUBEL, M. (2015). *Facilitátory a bariéry školní a sociální inkluze osob se zrakovým postižením*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-8022-5.

VRUBEL, M. (2015). *Facilitátory a bariéry školní a sociální inkluze osob se zrakovým postižením*. Brno: Masaryková univerzita. ISBN 978-80-210-8022-5.

VRUBEL, M.; RÓDEROVÁ, P.; JÁGEROVÁ, N. (2017). *Education, support and rehabilitation for people with visual impairments*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-8885-6.

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, v aktuálním znění

Vyhláška č. 388/2011 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, v aktuálním znění

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, v aktuálním znění

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, v aktuálním znění

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v aktuálním znění

Zákon č. 329/2011 Sb. o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, v aktuálním znění

Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, v aktuálním znění

Zákon č. 48/1997 Sb. o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, v aktuálním znění

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon), v aktuálním znění

ŽIŽKA, Z. (2012). *Pomůcky pro osoby se zdravotním postižením*. Praha: Národní rada osob se zdravotním postižením ČR. ISBN 978-80-87181-07-2.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 počet dětí se zrakovým postižením v mateřských školách a mateřských školách zřízených dle § 16 odst. 9 Školského zákona 17

Tabulka 2 počet žáků se zrakovým postižením v základních školách a základních školách zřízených dle § 16 odst. 9 Školského zákona 17

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Věk respondentů	44
Graf 2 Název školy	45
Graf 3 Pohlaví respondentů	46
Graf 4 Kdo je osoba se zrakovým postižením?	47
Graf 5 Etiologie zrakového postižení	48
Graf 6 Kdo by měl poskytovat poradenské služby	49
Graf 7 Kde mohou být poskytovány poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením.....	50
Graf 8 Instituce, která poskytuje poradenství ve školství pro osoby se zrakovým postižením se nazývá speciálně-pedagogické centrum.	51
Graf 9 Napomáhají poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením se zapojením se do běžného života?	52
Graf 10 Co je to raná péče?	53
Graf 11 Jaké mohou být speciálně zřízené školy pro žáky se zrakovým postižením ...	54
Graf 12 Jaké školy mohou navštěvovat žáci se zrakovým postižením?	55
Graf 13 Je práce pro osoby se zrakovým postižením snadno dostupná?	56
Graf 14 Mohou mít osoby se zrakovým postižením problém s orientací v neznámém prostředí?	57
Graf 15 Pokud je v rodině člen se zrakovým postižením ovlivňuje zrakové postižení vztahy v rodině?.....	58
Graf 16 Rodiče dětí se zrakovým postižením	59
Graf 17 Speciální výcvik vodícího psa	60
Graf 18 Braillovo písmo	61
Graf 19 Spolky a sdružení pro osoby se zrakovým postižením.....	62

SEZNAM ZKRATEK

č. – číslo

SVP – speciálně vzdělávací potřeby

s. – strana

srov. – srovnání

odst. – odstavec

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

ČR – Česká republika

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Dotazník	84
--------------------------	----

PŘÍLOHY

Příloha 1 Dotazník

Dobrý den,

Jmenuji se Adriana Janáčková a studuji Speciální pedagogiku-Poradenství na Univerzitě Palackého v Olomouci. Píšu diplomovou práci na téma „*Představy žáků o poskytování poradenských služeb osobám se zrakovým postižením*“. Na základě výzkumu k této diplomové práci byl vytvořen dotazník určený pro žáky 2. stupně základních škol a žáků středních škol. Dotazník obsahuje 20 otázek, díky kterým se budu snažit zjistit povědomí intaktních žáků o poradenských službách, které jsou poskytovány osobám se zrakovým postižením. Veškerá získaná data jsou anonymní a slouží pouze pro účely této diplomové práce.

1. Napište prosím Váš věk:
2. Uveďte prosím název Vaší školy:
3. Uveďte prosím Vaše pohlaví: muž X žena
4. Kdo je osoba se zrakovým postižením?
  - a) osoba, která je zcela nevidomá
  - b) osoba, která nerozezná barvy
  - c) osoba, která vidí jen částečně
  - d) kombinace uvedených příkladů
5. Osoba se zrakovým postižením:
  - a) má své zrakové postižení již od narození
  - b) může se se svým postižením narodit, ale může ho také získat až po narození
  - c) má své zrakové postižení získané po narození
  - d) má vždy přidružené sluchové postižení
6. Poradenské služby by měl poskytovat:
  - a) speciální pedagog
  - b) psycholog
  - c) sociální pracovník
  - d) mohou se podílet všichni výše uvedení
7. Kde mohou být poskytovány poradenské služby pro osoby se zrakovým postižením?
  - a) pouze ve specializovaných poradnách pro osoby se zrakovým postižením
  - b) ve zdravotnictví, ve školství, v sociálních službách

- c) osobám se zrakovým postižením se neposkytuje žádné poradenství
  - d) v mimoškolních činnostech
8. Instituce, která poskytuje poradenství ve školství pro osoby se zrakovým postižením se nazývá speciálně-pedagogické centrum
- a) Určitě ano
  - b) Spíše ano
  - c) Nevím
  - d) Spíše ne
  - e) Určitě ne
9. Napomáhají sociální služby pro osoby se zrakovým postižením se zapojením se do běžného života?
- a) Určitě ano
  - b) Spíše ano
  - c) Nevím
  - d) Spíše ne
  - e) Určitě ne
10. Raná péče je:
- a) sociální služba poskytovaná dětem se zdravotním postižením od narození do 7 let
  - b) sociální služba poskytovaná dětem se zrakovým postižením
  - c) sociální služba poskytovaná dětem od narození do 18 let
  - d) raná péče pro osoby se zrakovým postižením neexistuje
11. Speciálně určené školy pro žáky se zrakovým postižením mohou být:
- a) pouze mateřské
  - b) pouze základní
  - c) pouze střední
  - d) mateřské, základní, střední
12. Žáci se zrakovým postižením mohou navštěvovat školy:
- a) speciálně určené pro žáky se zrakovým postižením
  - b) v běžných školách
  - c) nejsou vzdělávání nikde
  - d) v běžných školách nebo ve školách zřízených pro osoby se zdravotním postižením

13. Domníváte se, že pro osoby se zrakovým postižením je práce snadno dostupná?
- a) Určitě ano
  - b) Spíše ano
  - c) Nevím
  - d) Spíše ne
  - e) Určitě ne
14. Myslíte si, že osoby se zrakovým postižením mohou mít problém s orientací v neznámém prostředí?
- a) Určitě ano
  - b) Spíše ano
  - c) Nevím
  - d) Spíše ne
  - e) Určitě ne
15. Zastáváte názor, že soužití se členem domácnosti, který má zrakové postižení, ovlivňuje vztahy v rodině?
- a) Určitě ano
  - b) Spíše ano
  - c) Nevím
  - d) Spíše ne
  - e) Určitě ne
16. Rodiče, kterým se narodí dítě se zrakovým postižením:
- a) mají vždy také zrakové postižení
  - b) mohou být plně zdraví
  - c) může být jeden rodič zdravý a jeden rodič se zrakovým postižením
  - d) kombinace uvedených příkladů
17. Zkuste vyjmenovat alespoň 3 pomůcky, které by mohla využívat osoba se zrakovým postižením.
18. Zastáváte názor, že vodící pes pro osobu se zrakovým postižením musí být vždy speciálně vycvičen?
- a) Určitě ano
  - b) Spíše ano
  - c) Nevím
  - d) Spíše ne
  - e) Určitě ne

19. Braillovo písmo je:

- a) Znakový jazyk
- b) Písmo pro osoby se zrakovým postižením
- c) Obrázkové písmo
- d) Klasické tiskací písmo

20. Spolky a sdružení pro osoby se zrakovým postižením:

- a) neexistují
- b) existuje jich jenom pár v České republice
- c) existují a napomáhají osobám se zrakovým postižením se setkávat s lidmi, kteří mají stejný nebo podobný problém
- d) existují jenom v zahraničí

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Adriana Janáčková
Katedra nebo ústav:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Bc. Veronika Růžičková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2022

Název závěrečné práce:	Představy žáků o poskytování poradenských služeb osobám se zrakovým postižením
Název závěrečné práce v angličtině:	Pupils ideas about providing counseling services for the people with visual impairment
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá představami intaktních žáků základních a středních škol o poradenských službách, které jsou poskytovány osobám se zrakovým postižením. Teoretická východiska tvoří vhled do problematiky poradenství jako obecného pojmu a dále se zaměřuje na poradenství speciálněpedagogické a sociální. Poslední kapitola teoretické části je zaměřena na osoby se zrakovým postižením s důrazem na možnosti dopadů tohoto postižení na rodinné vztahy. Na teoretickou část navazuje část praktická, která se prostřednictvím kvantitativního výzkumu zaměřuje na zjištění představ žáků o poradenských službách pro osoby se zrakovým postižením.
Klíčová slova:	Poradenství, poradenské služby, zrakové postižení, intaktní žáci, představy, dotazník
Anotace v angličtině:	This thesis on the ideas of primary and secondary school students with intact eyesight about counseling services that are

	provided to the visually impaired. The first theoretical chapters describe the general concept of counseling, particularly in the context of special education. The pupils' notions of counseling services are then described using quantitative research.
Klíčová slova v angličtině:	Counseling, counseling services, visual impairment, visually unimpaired students, ideas, questionnaire
Přílohy vázané k práci:	Příloha č. 1 Dotazník
Rozsah práce:	83
Jazyk práce:	Český jazyk